

*Se dedică Sf. Partenie,
Episcopul Lampsacului*

*Autorii mulțumesc domnilor
Iurii Apreutesei și Marian Maricaru
pentru sprijinul acordat
în finalizarea acestei lucrări.*

© Pentru această ediție, Oana Iftime și Alexandru
Iftime
ISBN 978-606-8562-10-0

Oana Iftime

Alexandru Iftime

HOMEOPATIA

*Știință? Credință?
Medicină? Magie?*

Ediția a doua

Editura Evangelismos
București, 2014

Prefață la ediția grecească

Subiectul terapiilor „alternative” a preocupat de mulți ani Biserica Ortodoxă și mai cu seamă Biserica Greciei. La inițiativa Comisiilor Sinodale pentru Erezii au fost convocate *Conferințe Panortodoxe*, care s-au ocupat îndeaproape de terapiile „alternative”, printre care se numără și homeopatia. La toate aceste conferințe s-a constatat incompatibilitatea dintre aceste terapii alternative și credința Bisericii.

Mai ales la ultima *Conferință Panortodoxă*, din noiembrie 2013 de la Volos (Magnisia), s-a constatat între altele că: „Terapiile cunoscute sub numele de *alternative* nu au doar prelungiri oculte, dar înseși fundamentele lor se regăsesc în spațiul din afara creștinismului și chiar în cel ocult... Conferința a constatat că aceste *terapii...* se bazează pe o concepție despre lume contrară și incompatibilă cu credința ortodoxă”.

Autorii acestui volum, Oana Iftime și Alexandru Iftime, examinează homeopatia în primul rând din punctul de vedere al consecvenței științifice și logice, iar în al doilea rând din punctul de vedere al în-sușirilor ei duhovnicești.

Caracteristica principală a acestei cărți este prezentarea unor argumente originale, prin care se arată, fără nicio umbră de îndoială, pe de o parte multiplele inconsistențe logice și științifice ale opiniilor homeopaților, iar pe de altă parte totala incompatibilitate și opoziție a homeopatiei față de teologia Bisericii Ortodoxe.

Autorii nu neagă existența unor rezultate terapeutice pozitive ale homeopatiei în anumite cazuri, în afara celor care sunt considerate rezultate ale acțiunii de tip placebo. Dat fiind însă faptul că, prin diluțiile care se efectuează, medicamentele homeopate nu mai conțin aproape nicio moleculă din substanța farmaceutică inițială și, prin urmare, este exclusă acțiunea lor fizică, autorii concluzionează că rezultatele terapeutice observate ar trebui atribuite unei alte cauze, mai concret au cutezanța de a afirma că în cazul homeopatiei sunt îndeplinite cele două premise pe baza cărora acționează magia cunoscută sub numele de „simpatcă” și „imitativă”. Premisele fac posibilă aplicarea legii similitudinii și a legii contactului sau a contagiunii.

Potrivit legii similitudinii, similarul produce similarul, principiu care este strâns legat de principiul homeopatiei, *Similia similibus curentur*, „similarul să vindece similarul”. Potrivit celei de-a doua legi, a contactului sau a contagiunii, niște lucruri care au venit în contact unele cu altele continuă să interacționeze de la distanță și după încetarea contactului fizic. Astfel se justifică, potrivit homeopaților, transmiterea calităților materiei medicinale primare (*materia medica*) în apa care se folosește pentru diluțiile repetate și succesive ale acestei materii, în ciuda faptului că la diluții înalte nu mai rămâne aproape nicio moleculă din această substanță medicinală primară.

În continuare, autorii, pentru a verifica afirmația unora că unii sfinți din Biserica Rusă recomandau sau chiar practicau „homeopatia”, au recurs la datele doveditoare în original privitoare la acest subiect,

pe care le-au studiat în limba rusă. Din acest studiu au constatat că în anumite cazuri există neclarități, așa încât nu este posibil să se susțină afirmația de mai sus, în alte cazuri aplicau fitoterapia, iar nu homeopatia, în timp ce în altele li se administrau soluții diluate, nu însă medicamentele dinamizate ale homeopatiei.

În cazul Sfântului Ioan de Kronstadt, care era un susținător al homeopatiei, autorii dovedesc printr-o argumentație fundamentată că a fost vorba despre un foarte serios rateu teologic al Sfântului Ioan de Kronstadt, neconștientizat însă ca atare. Și aceasta, deoarece homeopatia nu poate în niciun caz să fie fundamentată pe învățătura hristologică a Bisericii și nici pe consecințele ei soteriologice pentru om, așa cum lasă să se înțeleagă, din nefericire, cuvântarea pe această temă a Sfântului Ioan. În speță, asumarea de către Mântuitorul a firii omenești *fără de păcat* decurge de la sine, dat fiind că păcatul, departe de a constitui o trăsătură ființială a naturii umane, reprezintă o condiție străină de ea. În concluzie, orice anagogie a metodei homeopate care aplică „similarul (boala) se vindecă prin similar (prin starea de boală)” la Hristos și Biserica Sa merge de la inadecvare până la blasfemie, deoarece aceasta ar presupune în Hristos, în mod inacceptabil, nu doar slăbănogirea firii omenești, ci și (în mod inevitabil) cauza primară a acestei slăbănogiri, conștând în alegerile nesănătoase, respectiv în trufia protopărinților.

În realitate, odată cu asumarea firii omenești (fără de păcat) de către Hristos, terapia aplicată [de către El asupra omului] s-a efectuat prin *nesimilar*,

mai precis prin *nesimilarul* absolut, Dumnezeuirea cea necreată.

Considerăm ca deosebit de importantă semnarea autorilor potrivit căreia, așa cum reiese din studiul diferitelor lucrări de farmacologie (*Materia Medica*) ale medicamentelor homeopate, cele mai multe dintre acestea induc (produc) simptome din sfera psihică, care sunt fenomene tipice ale influenței duhurilor viclene; afirmă, cu alte cuvinte, că „materia dinamizată stimulează patimile și face persoana vulnerabilă la atacurile directe ale demonilor, în așa mod, încât toate bolile spirituale care sunt cunoscute de către Biserică să fie asociate medicamentelor homeopate”.

Considerăm că studiul acestei lucrări, a cărei argumentație se bazează pe un mare număr de referințe bibliografice și pe o amănunțită cercetare științifică a surselor în original, este necesar pentru orice creștin ortodox, mai ales în zilele noastre, când este atât de vădită confuzia duhovnicească, chiar și în rândul multora dintre creștinii ortodocși.

***Dimitrios
Tselenghidis,
profesor de
Dogmatică
Facultatea de
Teologie,
Universitatea
„Aristotel”
din Salonic***

***Konstantinos G.
Karakatsánis,
profesor de
Medicină
Nucleară
Facultatea
de Medicină,
Universitatea
„Aristotel”
din Salonic***

Introducere

Medicina complementară sau alternativă (MCA) grupează alte metode de promovare și restaurare a stării de sănătate decât cele aparținând medicinei „clasice” (numită, de către practicanții MCA, și „medicină alopată”).

Actualmente, MCA se bucură de mult interes din partea publicului. La baza acestui succes se găsesc o serie de factori, descoperiți în urma sondajelor de opinie efectuate în rândurile populației care apelează la aceste metode. Astfel, **MCA atrage prin noutate, prin aparența de „natural”, prin prețurile uneori avantajoase ale produselor, dar și prin aceea că, cel puțin uneori, MCA obține rezultate acolo unde medicina „clasică” nu reușește.** Nu în ultimul rând, **pacienții apelează la MCA și datorită abordării holiste** (care privește omul ca pe o unitate minte-trup-spirit) **tipice pentru aceasta,** metodele MCA corespunzând unor „valori, credințe și concepții filosofice despre sănătate și viață” nutrite de către pacienți^{1 1}, **succesul recent al**

¹ Notele de subsol sunt numerotate cu numere arabe, cele finale cu numere romane. Cele care se

MCA nefiind străin de influența curentului New Age.

Mișcarea New Age, cristalizată în Occidentul celei de-a doua jumătăți a secolului XX și difuzată în numeroase alte zone ale globului, inclusiv în România, se caracterizează prin alăturarea unor concepții și practici din numeroase tradiții filosofice și religioase, eventual flagrant incompatibile (de exemplu, creștinismul și păgânismul sau ateismul și credințele religioase), în scopul, pe termen lung, al creării unei spiritualități universale, lipsite de delimitări dogmatice². Pe acest fundal, au fost importate și au dobândit statutul de practici MCA o sumedenie de metode aparținând medicinei tradiționale a popoarelor, cu bază filosofico-religioasă³, precum și

adresează specialiștilor au fost lăsate la final, pentru a nu îngreuna lectura.

² Spiritualitatea New Age este total incompatibilă cu creștinismul ortodox, după cum lesne se poate deduce.

³ Precum *ayurveda*, formă de medicină holistică hindusă, pe care Dhanvantari, medicul zeilor, ar fi învățat-o direct de la zeul Brahma; *siddha* - formă de medicină holistică indiană întemeiată, conform tradiției, de către Agasthya (un înțelept din vechime ajuns la iluminare), sau *medicina tradițională chineză*, având originea în filosofia taoistă ș.a.

unele metode „originale” de tratament ai căror adepți expun, de asemenea, convingeri și metode de natură spirituală pe care se întemeiază prepararea medicamentelor și tratarea bolilor, unii aderenți încercând, eventual, să confecționeze și o susținere științifică respectivelor metode⁴.

Exagerarea, din rea-intenție sau doar din naivitate și ignoranță, a **riscurilor aferente metodelor medicinei „alopate” contribuie, de asemenea, la succesul MCA**, orice „alternativă” la „chimicale” (produsele farmaceutice) fiind, în mod implicit, „bună”. Naivitatea, dar și ilogicitatea unei astfel de atitudini nu și-ar avea, însă, perechea, decât într-o afirmație de genul „focul nu este periculos, fiindcă nu este pușcă”. „Naturale”, adică provenite din natură, nu din industrie sunt, în cel mai bun caz, ingredientele utilizate la obținerea preparatelor medicinei complementare/alternative. Aceasta nu înseamnă, însă, că metodele care fac uz de aceste ingrediente sunt, în mod automat, raționale și benefice, după cum nu putem afirma că a da cuiva în cap cu o piatră este un lucru bun, fiindcă s-a folosit piatra, care este „naturală” și nici că vrăjitoria este „naturală” și benefică, fiindcă vrăjitorii folo-

⁴ De exemplu, homeopatia.

sesc elemente din natură. **Metodele MCA ar trebui examinate**, la fel ca orice metode cu pretenții de profilaxie sau tratament, **sub aspectul coerenței și corectitudinii științifice, precum și, din perspectiva ortodoxă, sub aspect spiritual, dată fiind posibilitatea deghețării unor credințe și practici păgâne sub o aparență de metode medicale**, mai ales în contextul oferit de mentalitatea new-age.

Între metodele medicinei alternative/complementare se numără și *homeopatia*. Întemeiată de către Samuel Christian Friedrich Hahnemann (1755-1843), medic german, homeopatia a fost, inițial, respinsă vehement de către medicii de medicină „clasică”, continuând, de altfel, să fie respinsă până în ziua de astăzi de către o bună parte dintre cadrele medicale, din cauza absenței unor explicații științifice convingătoare asupra modului de acțiune al tratamentelor homeopate. În ciuda acestui fapt, ea a înflorit, ajungând să fie recunoscută de către state și chiar integrată, în unele țări, în sistemul public de sănătate, la fel ca și alte ramuri ale MCA.

Este homeopatia o metodă științifică? Dacă nu, atunci ce este? Se poate vorbi despre magie în domeniul MCA? La aceste întrebări vom încerca să răspundem în cele ce urmează.

I. Conceptele de bază ale homeopatiei (după Hahnemann)

Abordarea homeopată se bazează pe convingerea că există o **forță vitală**, de natură spirituală, care animă organismul și îl menține în stare de sănătate: *În starea de sănătate, forța vitală spirit-like (dynamis)* [„de felul spiritului”, de natură spirituală, n. O. Iftime] **care animă organismul uman material stăpânește într-o suveranitate deplină. Ea menține senzațiile și funcțiile tuturor părților organismului viu într-o armonie care îndeamnă la uimire**⁵.

Boala (simptomele) rezultă din perturbarea forței vitale de către *influențele dinamice*, influențe externe organismului, și care sunt tot de natură spirituală. În fapt, nu există boli (ceea ce medicina alopată numește boli), ci numai simptome, acestea fiind semnele vizibile ale perturbării forței vitale: **Boala naturală nu trebuie niciodată înțeleasă ca**

⁵ S. Hahnemann, paragraful (aforismul) 9 (Hahnemann S., *Organonul Medicinei*, ed. a șasea, trad. Radu M., Ed. Excalibur, București, 2008). Sublinierile ne aparțin.

*o substanță nocivă situată undeva înlăuntrul sau în afara omului, ci mai degrabă **ca rezultat al acțiunii unei puteri ostile spirit-like care, ca printr-un fel de infecție, afectează principiul vital spirit-like** în controlul lui instinctiv asupra întregului organism, îl chinuie ca și cum ar fi un spirit malefic și îl forțează să producă suferințe și tulburări particulare pe care le numim boală (simptome)*⁶.

Totodată, Hahnemann considera că există două categorii de maladii umane - boli acute, respectiv „boli cronice miasmatică”: *Bolile omului sunt acute sau cronice. Cele pe care le numim acute sunt procese morbide rapide ale principiului vital anormal perturbat. Tipic pentru ele este că își urmează cursul și ajung la un sfârșit într-un timp mai lung sau mai scurt. Celelalte, insignifiante și adesea neobservate la început, perturbă dinamic organismul viu, (...) până când, în final, organismul este distrus. Pe acestea le numim boli cronice; ele apar în urma contaminării dinamice cu o miasmă cronică*⁷. Netratate (homeopat), bolile miasmatică sunt supresate („internalizate”),

⁶ S. Hahnemann, aforismul 148 din *Organonul Medicinii*, ed. cit, p. 127. Sublinierile ne aparțin.

⁷ S. Hahnemann, aforismul 72 din *Organonul Medicinii*, ed. cit., pp. 77-78.

perturbă forța vitală pe termen lung și chiar definitiv, reprezentând fondul pe care se instalează bolile „acute”. Ele s-ar transmite ereditar (fiind numite, în limbajul homeopatiei, și *diateze* sau *predispoziții miasmaticе*), conferind organismului sensibilitate constitutivă față de anumite maladii „acute”.

Pentru a restabili starea de sănătate, trebuie reechilibrată forța vitală. Acest lucru se realizează cu ajutorul „medicamentelor” homeopate (*remediilor*), care se prepară printr-o metodă specifică homeopatiei. Remediile au proprietatea de a obține, din partea organismului, reacții (simptome) similare celor pe care le pot trata, ceea ce ar „distrage” forța vitală și ar favoriza reechilibrarea ei. *Dacă principiul vital este forțat să nu mai perceapă acțiunea acestui agent ostil care se străduiește să producă și să întrețină tulburarea, adică **dacă medicul acționează** asupra pacientului **cu un** agent morbid artificial (**medicament homeopatic**) care poate să inducă o stare patologică de dizarmonie asupra forței vitale în modul cel mai similar posibil și care, chiar într-o doză foarte mică, este întotdeauna mai puternic decât boala naturală similară, **atunci**, în timpul acțiunii acestei boli artificiale similare mai puternice, **forța vitală***

nu mai percepe acea tulburare produsă de agentul morbid inițial; începând din acel moment, problema practic nu mai există pentru ea, fiind anihilată⁸.

Pentru a li se descoperi caracteristicile terapeutice, remediile sunt testate pe persoane sănătoase (probanți, sau *prover-i*, procedura numindu-se *proving*, iar manifestările obținute *simptome de proving*). Dacă, spre exemplu, un remediu dă unui probant dureri de cap, aceasta înseamnă că respectivul remediu poate fi folosit pentru tratarea simptomului corespunzător (dureri de cap) la bolnavi. Este de reținut, totodată, faptul că, prin simptome de proving, homeopații înțeleg absolut orice gen de manifestare pe care persoana o dobândește în urma consumului remediei, incluzând, pe lângă simptome somatice (fizice), stări psihice, vise etc. **Ansamblul proprietăților unui remediu (așa cum decurge din simptomele pe care le induce la probanți), reprezintă caracterul remediei.** Homeopații consideră că acesta corespunde unei anumite tipologii umane, persoanele care îi aparțin putând fi tratate cu succes major cu remediu care are același „caracter” ca și ei.

⁸ S. Hahnemann, paragraful 148 din *Organonul Medicinii*, ed. cit., p. 127. Sublinierile ne aparțin.

Spre exemplu, remediul *natrium (natrium) muriaticum*, preparat din sare de bucătărie, se potrivește persoanelor care se încadrează într-un portret de genul: *Copil tăcut, politicos sau iritabil cu furii, labil afectiv, adolescent cu comportament reținut, nereușite sentimentale cu suferință prelungită, cu pierderea interesului pentru viață, preocupat de domenii spirituale, adult cu autocontrol în emoții, comportament, exprimare*¹¹, la care se adaugă o serie de detalii precum: *dă importanță aparențelor, fleacurilor [...], neîncredere în el, sentiment de vinovăție, plânge în singurătate [...], pesimist, trist singur, noaptea, la griji, dezamăgiri în dragoste, la foame, post coit, după masturbare, sentiment de abandon, maturizare prematură [...], anxietate de anticipație, disperare pentru viitor, frică pentru viața părinților, vulnerabil emoțional, frica de a fi rănit, de moarte, hoți, păsări, insecte [...], poziția în somn: încovrigat sau pe abdomen, visează hoți, că îi este sete. Starea acestor persoane se agravează la căldură, în mediu salin, dar și/sau între orele 10:00 și 11:00. Prezintă simptome precum „păr unsuros” și alte probleme ale pielii, probleme ale căilor respiratorii, tulburări digestive, dureri de cap și amețeli (de ex., „durere de cap*

agravată dimineața, la mișcare, la aer rece, la furie, la efort intelectual, ameliorată în liniște, culcat, după transpirație”), dar și manifestări precum „transpirația feței mâncând”. Remediu *natrium muriaticum* este indicat (corespunzător simptomelor pe care le-a indus la probanți) pentru dureri de cap, tulburări de comportament, răceli, bronșite, herpes, acnee, eczeme, anemie, hipotensiune, palpitații, constipație, hemoroizi, funcționare defectuoasă a glandei tiroide, anumite boli de rinichi ș.a.

Se observă, așadar, că tratamentul homeopat se bazează pe un principiu care poate fi redat prin expresia „cui pe cui se scoate”. Expresia pe care o folosesc, de fapt, homeopații, este *similia similibus curentur* (similarul să fie vindecat de similar), iar principiul în cauză este numit *principiul similitudinii*.

Remediile se prepară prin diluarea și *succusionarea (dinamizarea)* succesive ale unor soluții sau suspensii alcoolice (sau apoase, ori mixte) a **diverse materii organice (părți de animale sau plante, secreții de la bolnavi etc.), anorganice (metale, substanțe chimice diverse etc.), sau chiar „imponderale” (razele soarelui, ale lunii, stelelor, raze X etc.). Toate**

aceste surse de preparare a remediilor sunt numite ***materia medica***.

Sucusionarea constă în agitarea remediului, manuală sau cu ajutorul unui dispozitiv, flaconul cu remediul fiind izbit ritmic de o suprafață dură, dar elastică (Hahnemann, spre exemplu, folosea o Biblie de familie, îmbrăcată în piele). **Rolul sucusionării (dinamizării) este, după Hahnemann, de a elibera forța medicinală, de natură spirituală, prezentă în *materia medica*: *Dacă acest proces mecanic se realizează corect în concordanță cu aceste instrucțiuni, substanța medicinală care în stare brută pare să fie doar materie, uneori chiar materie nemedicinală, este în final transformată complet și rafinată prin aceste dinamizări progresive, devenind o forță medicinală spirit-like. Această forță spirit-like nu mai este perceptibilă simțurilor prin ea însăși, dar globulele impregnate acționează ca un transportor al ei și își demonstrează puterea curativă în organismul bolnav chiar folosite în stare uscată, însă mult mai mult când sunt dizolvate în apă*⁹.**

Diluțiile sunt, de regulă, *decimale* (1:10, adică se adaugă o parte din ceea ce trebuie

⁹ S. Hahnemann, paragraful 270 din *Organonul Medicinii*, ed. cit., p. 196. Sublinierile ne aparțin.

diluat la nouă părți de lichid diluant, se notează cu „D” sau cu „X”) sau *centesimale* (hahnemanniane sau clasice, 1:100, se adaugă o parte din ceea ce trebuie diluat la 99 de părți de lichid diluant; se notează cu „C”). **Treptele de diluție** (numărul de repetări succesive ale procesului de diluare, notat cu cifre arabe - de ex. 12C, 60X, D8 etc.) **pot fi atât de numeroase, încât *materia medica* să nu mai fie prezentă în remediu.** Un remediu notat cu „30C”, spre exemplu, a fost obținut în urma efectuării a treizeci de diluții hahnemanniene - adică *materia medica* a fost diluată de câte o sută de ori la fiecare din cele treizeci de trepte (operațiuni) de diluție parcurse. **La această diluție, nu doar că nu mai există nicio moleculă de *materia medica* în remediu, dar este cel mai probabil că remediul nu mai conține nici măcar molecule de apă sau alcool care să fi venit în contact cu *materia medica*.**

Diluțiile cele mai înalte (în cazul cărora s-a parcurs un mare număr de trepte de diluție) **sunt considerate, în homeopatie, a fi și cele mai „puternice”, mai „încărcate” cu forță medicinală.**

II. Homeopatia și știința

Unii homeopați acceptă teoria spiritualistă a lui Hahnemann, conform căreia prin diluare și sucusionare *materia medica* se spiritualizează, ceea ce conferă remediilor capacitatea de interacțiune cu forța vitală, altfel spus, proprietățile vindecătoare tipice fiecărui remediu în parte, **alții încearcă să elaboreze explicații științifice ale acțiunii remediilor.**

Fiind evident faptul că remediile înalt diluate (considerate cele mai „puternice”, de către homeopați!) nu mai conțin niciun fel de alte molecule decât cele ale dizolvantului (apă sau alcool), adepții homeopatiei încearcă să pună acțiunea remediilor pe seama altor factori decât interacțiunea dintre organism și moleculele de *materia medica*. Astfel, adepții *localismului* susțin că, din moment ce acțiunea remediilor nu poate fi mediată de molecule ale materiei sucusionate, trebuie să existe „altceva”, atașat remediei sau fixat în acesta, care să confere remediei proprietăți curative. Adepții *non-localismului* susțin că efectul remediilor ține de contextul general al desfășurării interacțiunii dintre remediu

și pacient, implicând consultația și pe practicianul homeopat.

Explicațiile pe care le oferă atât localiștii cât și non-localiștii nu sunt, însă, coerente din punct de vedere științific și logic.

Teoria (localistă a) memoriei apei

Teoria privind *memoria apei* afirmă că apa sucusionată formează rețele moleculare („cristale lichide”) purtătoare ale proprietăților *materia medica* dizolvată, inițial, în ea, proprietăți care persistă chiar și în acele soluții în care nu mai există nicio moleculă de *materia medica*. Rețelele moleculare ar fi stabile pentru timp îndelungat, prezența lor conferind remediilor proprietățile vindecătoare specifice. Această teorie este ușor de criticat:

1. Cercetările au demonstrat că, datorită proprietăților lor intrinseci, fizico-chimice, moleculele de apă nu pot forma rețele stabile, ci doar asocieri temporare de molecule a căror durată de viață este de ordinul a 50 de femtosecunde (o femtosekundă egal 10^{-15} secunde, adică o milionime de miliardime de secundă)¹⁰. Să ne amintim ce este sucusionarea: agitarea flaconului de remediu, cu lovitura unei suprafețe dure, dar elastice. Altfel spus, o simplă agitare mecanică (reamintim că Hahnemann însuși numea dinamizarea „proces mecanic”¹⁰). **A susține că apa sucusionată formează rețele moleculare stabile**

¹⁰ Vezi S. Hahnemann, para 270, *The Organon of Medicine*, citat anterior.

(împotriva, așadar, a caracteristicilor sale naturale, care nu-i permit să formeze astfel de rețele) înseamnă, deci, nici mai mult, nici mai puțin decât a susține că o simplă agitare mecanică schimbă proprietățile intrinseci ale moleculei de apă! În afară de asta, Hahnemann nu a promovat ideea că lichidul ar vehicula proprietățile curative ale remediuului - dimpotrivă, insista asupra uscării rapide a granulelor de lactoză în cursul preparării remediilor: *Se procedează similar* [adică se adaugă alcool peste globulele de zahăr pe care s-a picurat remediul și aceste globule se sucusionează împreună cu alcoolul adăugat] *până când o globulă din potența XXIX (al 29-lea grad de potență este dinamizată cu 100 de picături de alcool de 95 de grade prin o sută de sucusiuni puternice pentru a forma un lichid medicinal, iar globulele umezite cu acesta și uscate sunt etichetate cu numărul XXX, gradul 30 de dinamizare).*¹¹

Acceptând premisa absurdă că prin sucusioneare intervine în remediu o energie naturală, capabilă să „constrângă” apa să formeze rețele stabile pe termen lung, se ajunge la alte absurdități. Astfel, o asemenea energie

¹¹ Vezi S. Hahnemann, *Organonul*, paragraful 270, p. 196, ed. cit.

naturală ar produce, din moleculele de apă, doar niște structuri întâmplătoare, fiind „oarbă”, ca toate energiile naturale. **Or, un proces de ordonare a moleculelor de apă în modele distincte, cu semnificație, după cum ar fi necesar pentru a explica distincțiile între remedii** (fiecare astfel de model corespunzând unui remediu) **ar implica, în mod necesar, informație.** Acest fapt este admis de către unii homeopați, care, însă, jonglează cu noțiunea de informație și cu cea de energie, după necesitățile proprii: *Cu cât mai diluat, cu atât mai puternic? Poate părea paradoxal. De fapt, ani de zile nimeni nu a știut cum lucrează remediile. Dar cercetările recente au ajutat la explicarea acestui fapt. Când se dizolvă ceva în apă și mai apoi se potențează, moleculele de apă formează clustere [grupări]. Tipul clusterului este specific pentru fiecare substanță. Pe mai departe, aceste clustere pot purta și comunica altor molecule de apă informație complexă. Modelul energetic al substanței originare afectează apa, iar acest efect se transmite de la diluție la diluție¹².*

¹² Schmukler, A. V., *An A to Z Home Handbook*, Llewellyn Publications, Woodbury, USA, 2006, p. 14 (trad. citat. O. Iftime).

Așadar, adoptând teoriile homeopate privind sucusionarea și memoria apei, se ajunge la a pretinde nu doar că agitarea mecanică schimbă proprietățile moleculei de apă, ci și că agitarea mecanică extrage informație din materie!

Dacă agitarea mecanică ar „extrage” informație din materie, atunci toate s-ar amesteca cu toate, pe lume, și nimic nu și-ar mai păstra caracteristicile. Din punct de vedere fizic (al energiilor și forțelor implicate), sucusionarea nu se deosebește cu nimic de agitarea apei în natură! În aceste condiții, apa râurilor, mărilor și lacurilor ar avea „proprietăți” ale bacteriilor, peștilor, mamiferelor, reptilelor, broaștelor, păsărilor, plantelor, pietrelor, ambarcațiunilor, oamenilor care trec prin ele sau înoată în ele, ba și ale diverselor resturi în descompunere, gunoaie de tot felul și multe altele în jurul cărora se agită apa. În aceeași linie de gândire, toate apele ar fi remedii, cu puterea de a da „simptome” oamenilor sănătoși (pentru care orice picătură de apă înghițită ar fi periculoasă), respectiv de a-i vindeca pe cei bolnavi, dar într-un mod haotic și probabil extrem de riscant, dat fiind că „proprietățile” materiei trecute prin apă ar fi fost colectate la întâmplare.

De asemenea, dacă proprietățile medicinale ale remediei sunt influențate de agitarea mecanică, atunci transportul remediilor nu s-ar putea face fără ca aceste proprietăți să fie afectate.

2. Cel mai adesea, remediu propriu-zis nu se administrează sub forma lichidului sucusionat, ci sub formă de granule de lactoză (zahăr din lapte) pe care se depun picături din acest lichid, picături care, însă, se evaporă! Hahnemann insista, chiar, ca granulele să se usuce bine, odată depus remediu pe ele. Așadar, apa se evaporă, rămânând doar lactoza, pe care să o ingereze pacientul. **Dar, dacă proprietățile remediei erau conferite de rețele moleculare din apă, înseamnă că și proprietățile s-au „evaporat”, odată cu apa!** Lactoza cu pricina nu are cum să mai fie remediu.

Demonstrația poate merge mai departe, cu riscul ca urmărirea ei să devină, deja, superfluă. Astfel, dacă se pretinde că proprietățile terapeutice se transmit prin sucusionare, atunci lactoza oricum nu le-ar fi dobândit, fiindcă ea nu se sucusionează sistematic, ci, uneori (exact la finalul șirului de diluări și dinamizări prin care se prepară remediu) doar se picură lichid sucusionat peste ea.

De asemenea, dacă proprietățile vindecătoare sunt „codificate” în rețele moleculare, iarăși apare, la „transferul” lor către lactoză, o barieră de netrecut – lactoza este o substanță solidă datorită faptului că, din pricina proprietăților lor fizico-chimice, moleculele ei nu au aceeași libertate de mișcare precum cele ale apei. Și dacă s-ar sucusiona lactoza, pretenția că aceasta formează, după cum susțin homeopații și despre apă, rețele moleculare purtătoare de informație, este la fel absurdă, dacă nu încă și mai absurdă decât în cazul apei. Iarăși s-ar pretinde că o simplă agitare mecanică schimbă proprietățile materiei, de data aceasta ale lactozei.

Totodată, lactoza se absoarbe în intestin descompusă în două molecule mai mici. Presupunând că lactoza ar fi format rețele moleculare purtătoare de informație, codificatoare ale unor proprietăți terapeutice, aceste rețele ar fi distruse înainte de a putea pătrunde în circulație. Organismului i s-ar prezenta remediul pentru o scurtă vreme, numai la nivelul tubului digestiv (mai precis, al cavităților acestuia, nici măcar al celulelor sale), ceea ce ridică problema imposibilității de acțiune a remediului asupra organismului.

Teoria (non-localistă a) inseparabilității cuantice

Alți homeopați apelează la **teoria inseparabilității cuantice**, care pune acțiunea remediilor pe seama faptului că remediul, homeopatul care îl produce și pacientul sunt legați între ei precum anumite particule subatomice care au un trecut comun. Astfel de legături ar persista și între *materia medica* și solventul său.

Noțiunea de **legătură cuantică** (sau **inseparabilitate cuantică**), este, însă, o noțiune proprie fizicii, a cărei utilizare adecvată se leagă de paradoxul Einstein–Rosen–Podolsky (paradoxul ERP), dezvoltat pornind de la convingerea lui Einstein privind faptul că o interacțiune dintre două particule poate avea efecte asupra proprietăților particulelor respective la un moment ulterior interacțiunii dintre acestea și unde termenul de *legătură cuantică* se referă la o situație în care proprietățile unor entități fizice nu pot fi descrise separate unele de altele^{IV}. **Utilizarea acestei noțiuni în afara contextului respectiv este abuzivă, neștiințifică**, după cum arată criticii acestei teorii (și, în primul rând, bunul simț!)^V.

Unii homeopați adepți ai teoriei inseparabilității cuantice ajung să afirme că, având în vedere legătura cuantică PPR, devine mai importantă opțiunea pacientului pentru o anumită firmă producătoare a remediilor sau un anumit practician homeopat, decât pentru remediul însuși. Ideea este de păstrare a practicianului în cadrul presupusei „legături cuantice homeopate”, de a nu disrupe această legătură, apelând la remedii ieșite din alte mâini^{VI}. În acest context, **dacă în fizică și în știință, în general, nu-și au locul, concepțiile homeopate despre presupusa „legătură cuantică”** dintre practician, pacient și remediu („legătura cuantică PPR”) pot fi, în schimb, recenzate de către antropologia culturală, deoarece **sunt o mostră de gândire magică. Gândirea magică insistă asupra existenței unei legături persistente între individ și obiecte care au venit în contact cu acesta**, legătură datorită căreia se pot exercita influențe magice la distanță, asupra persoanelor, prin rituri desfășurate asupra obiectelor (antropologia vorbind despre această credință ca despre *Legea Contactului* sau *Contagiunii*^{VII}).

Despre imposibilitatea existenței unei energii fizice a remediilor

Împotriva pretenției homeopaților conform căreia sucusionarea ar „energiza” remediile **(cu o energie fizică, nu cu una de natură spirituală)** se ridică, de altfel, anulând orice pretenție privind existența unei energii fizice a remediilor, înseși legile termodinamicii **(ramură a fizicii care studiază fenomenele cu transfer de energie sub formă de căldură și lucru mecanic)**. Energia s-ar putea conserva numai în sisteme izolate (care nu fac schimb de energie cu mediul înconjurător). Or, flacoanele cu remedii sunt sisteme care fac schimb de energie cu mediul, **fapt pe care homeopații nu-l contestă, ci îl subliniază, susținând că sucusionarea este cea care transferă energie remediului. Da, transferă, dar, la fel ca orice agitare mecanică, nu transferă altceva decât lucru mecanic. Vom trece peste descrierea proceselor care se petrec în sistemul reprezentat de flaconul cu remediu, comentând doar rezultatul final, și anume că, în conformitate cu legi fundamentale ale fizicii, energia acumulată de remediu, în urma sucusionării (agitării), inevitabil disipează, nu rămâne înmagazinată în acest sistem. O**

energie a remediilor care n-ar disipa, neascultând de legile fizicii, nu ar avea cum fi de natură materială, caz în care discuția ar trebui mutată în domeniul spiritualului.

Alte observații (logice) privind prepararea remediilor^{VIII}

a) Nu există apă perfect pură și nici alcool perfect pur. Rezultă că la **dinamizare vor participa și impuritățile existente în solvent, puritatea remediilor, precum și identitatea acestora cu ele însele neputând fi asigurată.** Totodată, în acest context contribuția impurităților la „forța medicinală” a remediului ar putea avea efecte imprevizibile și nu neapărat benefice asupra pacientului.

b) Și *materia medica* poate prezenta impurități (de ex., urme de sol, pe plante). **Iarăși, remediile ar purta elemente străine de ceea ce se dorea a se obține, pornind de la o anumită *materia medica*.**

c) Instrumentele folosite la prepararea remediilor nu au cum să fie perfect curate, lipsite de orice moleculă „străină”, provenind din altă sursă decât din *materia medica* pe cale de prelucrare, fapt care ar avea aceleași consecințe asupra remediilor ca și prezența impurităților în solvent sau în *materia medica*.

d) **Sucusionarea (dynamizarea) nu este „standardizată”, sub raportul forței aplicate la lovirea flaconului de substrat - fiecare persoană va lovi altfel, în cazul remediilor**

preparate manual, la fel ca și fiecare tip de dispozitiv utilizat în producția industrială. **În aceste condiții, cine obține remedii și cine nu? Și sunt remediile de același fel identice între ele, de la producător la producător și de la șarjă la șarjă?**

*

*

*

Se constată, așadar, nu doar că **teoriile pe care adepții homeopatiei le avansează în vederea fundamentării științifice a acțiunii remediilor sunt eronate științific și, totodată, inconsistente logic**, ci și faptul că **legi fundamentale ale fizicii** (reflectând modul în care este alcătuită și funcționează lumea înconjurătoare) **neagă însăși posibilitatea de existență a unei energii fizice (naturale) a remediilor.**

III. Homeopatia, cercetarea și practica medicală

Literatura de specialitate (și ne referim, aici, atât la publicații întreținute de către adepții homeopatiei, cât și la publicații consacrate în domeniul medicinei „alopate”) **conține o sumedenie de date contradictorii**. Astfel, unele dintre rezultatele publicate ale unor studii clinice proiectate pe modele utilizate pentru testarea medicamentelor arată că remediile dau rezultate^{IX}, altele arată că nu dau^X. Meta-analizele (studii efectuate asupra studiilor, în vederea sistematizării la un nivel superior a rezultatelor obținute într-o anumită direcție) se contrazic, la rândul lor, în privința eficienței^{XI} sau ineficienței^{XII} pe care o atribuie homeopatiei. Trebuie menționat și faptul că adesea concluziile trase de către unii autori, în privința homeopatiei, sunt contestate de către alți autori, cu argumente mai mult sau mai puțin convingătoare.

Homeopatii se apără împotriva „defăimării” domeniului lor cu ajutorul rezultatelor obținute din studii proiectate pe modelul uzual în testarea medicamentelor „alopate”, **spunând că acest model pur și simplu nu es-**

te adecvat pentru testarea remediilor. Testările de medicamente „alopate” implică un număr mare de persoane, pentru a se vedea dacă dau reacții similare la mai mulți subiecți. **Tratamentul homeopat, în schimb, este strict individualizat,** încât să fie potrivit pentru fiecare pacient în parte. **Ar trebui, așadar, să se facă studii observaționale, pentru a testa eficiența remediilor, adică să se colecteze date din practica homeopată, desfășurată în modul tipic homeopat, cu tratamente individualizate,** diferite de la pacient la pacient^{XIII}. Iar aici se înscrie și o altă obiecție a adepților homeopatiei, conform căreia, dacă un remediu nu a dat rezultate pe parcursul unui studiu, nu înseamnă că homeopatia nu este eficientă, ci că este necesară prescrierea altui remediu, cel deja administrat nefiind, de fapt, potrivit pentru pacient/pacienți. Într-adevăr, homeopații modifică, adesea, schemele de tratament, până să ajungă la combinația considerată ideală, realmente individualizată, adecvată pentru pacientul în cauză și numai pentru el^{XIV}. Se poate comenta, aici, că există remedii homeopate care se produc industrial și se prescriu „la liber” oricui manifestă simptomele corespunzătoare. Desigur, homeopații ar putea și ei răspunde

că remediile de acest gen pot fi utile, într-o anumite măsură, dar ar fi de preferat ca pacienții să meargă, totuși, cât de curând, la un consult homeopat și să urmeze un tratament individualizat, caz în care și rezultatele obținute ar fi cu mult mai bune. Homeopații susțin, de asemenea, că nu se poate supune homeopatia probelor consacrate în medicina clasică și fiindcă homeopatia acționează în timp, unii homeopați^{XV} vorbind despre așa-numita „regulă a lui doisprezece”, conform căreia în bolile cronice sunt necesare tot atâtea luni de tratament homeopat câți ani a durat boala. Poate, numai că homeopații tratează și boli acute, care ar putea servi, prin natura lor, drept modele de studiu pe termen scurt. Iar dezbaterile poate lesne continua, cu replici din ambele „tabere”.

Relativ la succesul tratamentelor individualizate, așa cum este acesta observat în practica homeopată cotidiană, **au fost și continuă să fie consemnate mărturii ale unor persoane care afirmă din propria experiență**, directă (ca și pacienți) sau indirectă (ca simpli observatori, care au luat la cunoștință faptul că homeopatia a ajutat alte persoane) **că homeopatia dă rezultate**. S-au efectuat, în acest sens, în diferite țări, studii în cursul

căroră li s-a cerut pacienților să aprecieze efectele homeopatiei, rezultatele arătând că majoritatea celor chestionați au perceput o îmbunătățire a stării lor de sănătate, în urma tratamentelor homeopate^{XVI}. De asemenea, se publică diverse istorisiri despre „convertirea” la homeopatie a unor sceptici, cadre medicale sau nespecialiști, în urma observării acțiunii tratamentului homeopat.

În acest context, unii critici ai homeopatiei admit că informațiile despre rezultatele tratamentelor homeopate nu sunt tranșante, neputându-se afirma în mod categoric faptul că remediile nu dau rezultate, dar **consideră**, în același timp, **misterul rezolvat, atribuind eficiența homeopatiei efectelor nespecifice (placebo)**.

Placebo este, de regulă, reprezentat de o substanță neutră (fără acțiune medicamentoasă) administrată subiecților din *grupul de control (lotul martor)* în cadrul unui experiment destinat evaluării acțiunii unui medicament (numit, prin opoziție cu placebo, *verum*). Cercetătorii compară reacțiile subiecților care au primit medicamentul cu cele ale subiecților care au primit placebo, pentru a se determina specificul și eficiența acțiunii medicamentului testat. S-a observat că su-

biecții „tratați” cu placebo prezintă, uneori, o îmbunătățire a stării de sănătate, fie subiectivă (imaginară, adică numai au impresia că sunt mai bine), fie obiectivă (reală, detectabilă cu mijloace de investigație medicală). Acest fenomen, încă neelucidat complet, numit *efect placebo*, este pus, la ora actuală, pe seama influenței benefice, reconfortante, a ideii de tratament asupra psihicului persoanei, care ar mobiliza, în aceste condiții, organismul să lupte împotriva bolii.

**S-a constatat că nu doar substanțele ne-
utre prezentate drept medicamente pot in-
duce efect placebo, ci și convorbirile cu ca-
drele medicale, dacă acestea sunt pline de
atenție și compasiune față de pacient, aspect
pe seama căruia oponenții homeopatiei pun
succesul acesteia. Într-adevăr, homeopații
excelează prin cantitatea și calitatea timpu-
lui petrecut cu pacienții.** Consultațiile ho-
meopate pot dura ore întregi, tratamentul fi-
ind individualizat și pacientul observat atent
pe perioade lungi de timp.

**În privința studiilor menite să arate da-
că remediile sunt mai eficiente decât place-
bo, rezultatele obținute pe subiecți umani
sunt contradictorii, la fel ca și în cazul studii-
lor privind eficiența remediilor (dintre care u-**

nele au fost citate mai sus). Există, aşadar, studii care arată că tratamentul homeopat este mai eficient decât placebo, dar şi studii care arată contrariul. **Unele rezultate obţinute în experimente pe animale, dar mai ales în homeopatia veterinară şi fitopatologia¹³ homeopată pledează, însă, la rândul lor, pentru existenţa unor efecte diferite de placebo ale remediilor^{XVII}.** - Dacă omul, şi (putem admite) chiar şi animalele, pot manifesta efect placebo atunci când ştiu sau observă că urmează un tratament, nu se poate spune acelaşi lucru despre animale cărora li se introduc remediile în mâncare fără să vadă, sau despre plante.

Datele favorabile homeopatiei obţinute din diverse studii, ca şi mărturiile personale ale celor care au beneficiat de pe urma tratamentelor homeopate **vin, aparent, în contradicţie cu faptul că homeopatia nu are o bază ştiinţifică şi că, după cum s-a demonstrat mai sus, o energie fizică a remediilor nu poate exista.**

*

*

*

¹³ În bolile plantelor.

Homeopatia a fost supusă „probelor” consacrate în medicina alopată, întreprindevând contestată de către homeopați ca irelevantă, datorită deosebirilor esențiale între tratamentul clasic și cel homeopat, faptul că tratamentul homeopat este strict individualizat (precum și perfectibil, și de durată) venind în contradicție cu modelul „alopat” al studiilor clinice, în care se urmărește efectul uneia și aceleiași substanțe asupra unui mare număr de subiecți.

Datele obținute din studiile pe model „alopat” sunt contradictorii, unele arătând că remediile sunt eficiente, altele că remediile nu sunt eficiente, unele că remediile sunt mai mult decât placebo, altele că remediile nu dau reacții diferite de placebo. **Existența mărturiilor persoanelor care au beneficiat de pe urma homeopatiei, precum și a unor rezultate pozitive obținute în homeopatia veterinară și în fitopatologie trebuie, însă, luată în considerație, în critica sistemului homeopat.**

Dacă o acțiune de natură fizică a remediilor este exclusă, pe baze științifice și logice, și nu este vorba nici despre efecte placebo, atunci ce anume se întâmplă în homeopatie, atunci când remediile dau rezultate? Ar trebui, oare, ca dezbateră să fie mutată din domeniul științei în cel al spiritualității?

IV. Homeopatia și spiritualitatea

Homeopatia și păgânismul

Credința fundamentală homeopată într-un principiu care animă corpul și asupra căruia se poate interveni prin diverse „metode de tratament” este păgână, fie că întrebuințează termenul de „forță vitală” sau alți termeni, precum cel de *prana* (din hinduism) sau cel de *chi* (sau *qi*, din religiile chineze), concepte asimilate fățiș, de altfel, de către unii homeopați contemporani, cu „forța vitală” hahnemanniană.

Unii spun că termenul de „forță vitală” nu este neapărat păgân, fiindcă a fost folosit și în unele scrieri patristice. Acest „argument” nu este decât un artificiu ieftin, atât de ieftin, încât te întrebi cum de unii pot să susțină așa ceva. Da, un termen în sine poate să nu fie păgân. Termenul „dumnezeu” nu este nici creștin, nici păgân, *per se* – credința atașată acestui cuvânt îl face să se refere la Dumnezeu Adevărat sau la vreun idol la care se închină ereticii sau păgânii. Chiar și expresia „Sfânta Treime” poate fi emisă sau înțe-

leasă fie în sensul ei ortodox, fie într-o perspectivă eretică. Altfel spus, problema nu este cu anumiți termeni, ci cu sensul lor, care poate foarte bine să fie păgân, acesta fiind și cazul termenului „forță vitală”, în accepțiunea lui „homeopatică”¹⁴.

Unii autori susțin că Hahnemann s-ar fi inspirat, în dezvoltarea homeopatiei, din alchimie, domeniu care oscilează între (pseudo)știință și spiritualitate păgână. **Alchimiștii considerau că substanța alchimică numită *piatra filosofală* ar fi și un elixir al vieții (*pharmakon athanasias*), un *arcanum* (leac secret), care se prepara extrăgând chintesența a diverse materii și care putea (la fel ca remediile homeopate!) vindeca, dar și îmbolnăvi. *Arcanum*-ul ar fi avut și o natură similară cu cea umană (vezi „characterul” remediilor¹⁵). Totodată, în comentariile la *Tra-***

¹⁴ Pentru mai multe detalii pe acest subiect, vezi capitolul următor - *Boala, în concepția homeopată, respectiv în cea ortodoxă*, care arată că înțelesul „homeopat” al termenului de forță vitală nu este sub niciun aspect și prin nicio consecință compatibil cu dreapta credință.

¹⁵ Vezi Whitmont E. (1996) *Alchemy, homeopathy and the treatment of borderline cases*, J. Anal. Psychol., 41, 369-386, articol în care „homeopatia este

tatul de Aur al semi-legendarului părinte al alchimiei, Hermes Trismegistul, **se regăsește ideea diluării și „spiritualizării” substanței**, în urma căreia puterea ei se dezvoltă: *Căci viața care se ascunde în Metale zace ca și cum ar fi adormită, nu-și poate exercita Puterea, nici nu se poate arăta decât odată ce Corpurile sunt Dizolvate, Amplificate și transformate în Spirit (căci numai Spiritul dă viață) (...). [...] Și cu cât leacul este dizolvat, cu atât își sporește Virtutea și Puterea (...)*^{XVIII}.

Întâmplător sau nu, homeopatii își prepară remediile după metode țintind „spiritualizarea” materiei și dezvoltarea forței ascunse în ea, obținând, astfel, nenumărate produse cu atribute de *arcanum* alchimic.

Se remarcă faptul că practicanții homeopatiei cochetează și cu alte forme de păgânism, în directă legătură cu homeopatia. Rapoartele de proving (concluziile elaborate în urma probării remediilor) asociază, uneori, simptomele induse probanților de către remedii cu atribute ale unor zeități păgâne¹⁶.

descrișă ca o adaptare modernă, eficientă în clinică, a metodei alchimice”.

¹⁶ *Mult prețuită de populațiile din nordul Europei, Aquilegia vulgaris (în germană Akelei, în suedeză Akileija) era dedicată zeiței nordice a dragostei și*

Se poate spune mult mai mult, și în cele ce urmează vom și spune, despre homeopatie ca o învățătură falsă despre viață, moarte și suferință, total incompatibilă cu credința ortodoxă. Trebuie să reamintim, aici, și să reținem un fapt pe care oamenii contemporani tind să îl uite – anume că nu există filosofie sau religie „neutră”. Acestea sunt ori date de Dumnezeu, ori sunt lucrarea celui rău. Învățăturile păgâne și cele eretice nu sunt sub nicio formă compatibile cu credința ortodoxă și cu mântuirea.

*fertilității, Freya. În acord cu relatările mitologice, Freya trăia într-un palat frumos în care se cântau permanent cântece de dragoste. [...] Visele probanților reflectă unele dintre atributele mitologice ale zeiței Freya: vise despre ajutarea și salvarea unor copii sau prunci; vise sexuale și vise despre flori, grădini și peisaje mistice (Seideneck, B., 2005, *The Proving of Aquilegia vulgaris, the Common Columbine, The American Homeopath*, 11, 69-76, trad. cit. O. Iftime).*

Boala în concepția homeopată, respectiv în cea ortodoxă

Hahnemann¹⁷ atribuie forței vitale (pe care o considera diferită de spirit, de suflet) funcții despre care Biserica învață că sunt ale sufletului (animarea trupului), pretinzând, totodată, că remediile homeopate vindecă pacientul la un nivel nu doar material, ci și spiritual, reechilibrând presupusa forță vitală. **Din perspectivă ortodoxă, însă, nu doar că nu există o „forță vitală”, dar sufletul animă trupul nu prin sine, ci din lucrarea Duhului Sfânt, viața fiind opera energiilor dumnezeiești necreate. Așadar, vorbind despre perturbarea forței care animă trupul, respectiv despre reechilibrarea acesteia cu ajutorul remediilor, homeopații pretind nici mai mult, nici mai puțin, decât că energiile necre-**

¹⁷ Nominal luteran, Hahnemann era, prin opțiune, adept al deismului. Deismul susține existența unui dumnezeu impersonal, ca și cauză primară a lumii, și are pretenția de a transcede, prin rațiune, toate religiile: *În ceea ce privește religia, Hahnemann, care era de confesiune luterană, s-a ținut departe de toate credințele dogmatice. Era un deist pur, dar asta cu toată convingerea* (Bradford, Th. L., *Viața și scrisorile doctorului Samuel Hahnemann*, trad. D. Lică, Ed. Graphite, 2010, p. 113).

ate pot fi perturbate de oarecare influențe, precum și „reechilibrate” cu ajutorul vreunui tratament. Altfel spus, **homeopații pretind că lucrarea dumnezeiască este alterabilă, dar, la o adică, poate fi „tratată”!**

Și dacă Hahnemann ar fi greșit „numai” la nivelul deosebirii dintre suflet și energiile necreate, incompatibilitatea dintre perspectiva homeopată și cea ortodoxă rămâne. Vindecarea sufletului nu se poate realiza cu ajutorul unor „leacuri”, ci numai prin lucrarea dumnezeiască, în Biserica cea Una sfântă, sobornicească și apostolească. Numai harul chemat prin pocăință și la care persoana poate, în Biserică, să se facă părtașă oricând, prin Sfintele Taine, împacă pe om cu Dumnezeu și îl vindecă. Sfânta Scriptură îndeamnă adesea la pocăință și prezintă numeroase exemple de pocăință (vezi, de ex., Isaia, 38, 16-17; Sirah 17, 19-24; Sirah 38, 9-10; Iona 3, 1-10; Rugăciunea regelui Manase 1, 5-8; Marcu 1, 2-5; Luca 23, 39-43; Fapte 20, 21; II Corinteni 7, 9-10).

În concepția ortodoxă, complet diferită de cea homeopată, boala este urmarea păcatului, scopul său fiind pocăința și întoarcerea

la Dumnezeu¹⁸. Astfel, Scriptura spune: *Cel care păcătuiește împotriva Ziditorului său, să cadă în mâinile doctorului (Sirah, 38, 15), iar după ce îl vindecă, Mântuitorul îi spune slăbănogului de la Vitezda: *Iată că te-ai făcut sănătos. De acum să nu mai păcătuiești, ca să nu-ți fie ceva mai rău (Ioan, 5, 14)*. Suferința, inclusiv cea din boală, are, așadar, scop mântuitor, fiindu-ne lăsată ca muștrare, spre îndreptarea care poate decurge din această muștrare, odată asumată în mod adecvat de către cel pe care Domnul îl muștră (vezi Sirah 2, 4-6; Evrei 12, 4-11).*

Însă, pentru cel care nu are înțelegerea creștină a faptelor vieții, a suporta cu seninătate ceea ce (pare că) îți face rău este irațional, nebunesc: *Căci cuvântul Crucii, pentru cei ce pier, este nebunie; iar pentru noi, cei ce ne mântuim, este puterea lui Dumnezeu (I Corinteni 1, 18)*. Doar prin credință poate omul înțelege rolul suferinței, ca mijloc al mântuirii sale. Iar de la Dumnezeu Atotmilostivul omul

¹⁸ Există și situații în care boala are rolul păstrării stării de smerenie și sporirii persoanei bolnave în virtute, dar acestea sunt excepțiile, după cum excepții sunt și sfinții, printre oameni. Evanghelia menționează și o altă excepție, cea a bolnavului ales ca mărturie vie a lui Dumnezeu - vezi Ioan 9, 1-7.

dobândește răbdare și alinare în neazuri, în urma alegerii de a accepta voia Lui cea plină de iubire, fie aceasta și muștrătoare, prin suferințe și boli, îngăduite spre îndreptarea noastră, căci: *Fericit este omul pe care Dumnezeu îl muștră! Și să nu disprețuiești certarea Celui Atotputernic. Căci El rănește și El leagă rana, El lovește și mâinile Lui tămăduiesc* (Iov 5, 17-18; vezi și I Corinteni 10, 13).

Ortodoxia nu împiedică pe om să apeleze la medici, arta medicală fiind, conform Scripturii, un dar și un semn al milostivirii Domnului față de lucrurile mâinilor Sale. Este, însă, exclus apelul la puterile necurate, caz în care, pentru o alinare trecătoare, înșelătoare (căci demonii nu vindecă, Dumnezeu singur putând da vindecare adevărată, a sufletului și a trupului), omul își înrăutățește boala sufletului, și de aici și pe cea a trupului, prin colaborarea cu demonii. Desigur, pentru omul necredincios a vorbi despre diavol și lucrarea sa este la fel de nebunesc precum a vorbi despre rolul mântuitor al suferinței. Credinciosul, însă, ar trebui să cunoască faptul că demonii sunt vrăjmașii omenirii și că orice părtășie cu ei nu ne poate face decât un imens rău: *Aștepti, poate, să te tămăduiască demonii? [...] Te-au scos din rai, și-au răpit cinstea pe care o*

*aveai în ceruri și vrei acum să-ți vindece trupul? Sunt lucruri de răs și basme. Demonii știu să facă numai rău și să aducă numai vătămare, nu și să vindece*¹⁹.

¹⁹ Sfântul Ioan Hrisostom, fragment din *Împotriva iudeilor I*, PGB 34, 132-138, PG 48, 854-855, citat în *Diavolul și magia*, Culegere de texte patristice și traducerea lor în neogreacă de Ier. Benedict Aghioritul, Sinodia Spiridon Ieromonahul Nea Schiti, Sfântul Munte Athos, trad. Z. A. Luca, Ed. Panaghia, 2002, p. 110.

Homeopatia și teologia rațiunilor

Împotriva ideii că acțiunea remediilor s-ar baza pe extragerea, prin sucusionare, a unei informații proprii *materia medica* și care s-ar transmite solventului, conferindu-i proprietăți curative, se ridică (pe lângă obiecțiile logice și științifice) **teologia rațiunilor**.

Rațiunile sunt schițe ale celor ce sunt să fie, cugetate de Dumnezeu ca atare și, din acest motiv, neschimbabile: Căci nu e niciuna din existențe a cărei rațiune să nu preexiste în chip sigur la Dumnezeu. [...]. Dar despre cele ale căror rațiuni există statornic la Dumnezeu se poate spune și că voința a-toate-Făcătorului Dumnezeu cu privire la ele este neschimbătoare. Căci voia lui Dumnezeu nu se circumscrie nicidecum între margini temporale, nici nu se schimbă prin transformare, alternându-se cu făpturile²⁰.

Actualizările (concretizările) rațiunilor sunt ființele și lucrurile create, conform cu „schița” reprezentată de rațiune. Un animal, spre exemplu, este o actualizare a rațiunii speciei sale, așa cum a fost aceasta gândită de Creator, fiecare moleculă de apă o actualizare a rațiunilor

²⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. D. Stăniloae, Ed. IBMBOR, 2006, p. 421-423.

nii apei etc. Actualizările rațiunilor au proprietățile tipice pe care li le conferă rațiunea proprie și nu ies din hotarele ei, acestea fiind stabilite prin cugetarea dumnezeiască. În cazul ființelor vii, spre exemplu, rațiunea de Dumnezeu cugetată stă la baza existenței speciilor, acestea fiind neschimbabile în timp, indivizii având mereu și mereu trăsăturile tipice pentru specia căreia îi aparțin. Altfel spus, odată ce elementele se leagă pentru a concretiza o rațiune, acea concretizare (actualizare) va exprima numai și numai trăsăturile cuprinse în respectiva rațiune – apa exprimă trăsăturile de Dumnezeu gândite în rațiunea apei, calul exprimă trăsăturile de Dumnezeu gândite în rațiunea calului etc.

Simetric, unde nu este prezentă o actualizare, nu se manifestă proprietățile ei – unde lipsește apa, nu se vor manifesta proprietățile apei, unde lipsește aurul, nu se vor manifesta proprietățile aurului, trăsăturile nu au cum „pluti” prin univers, independent de lucrurile care le poartă. Or, homeopații pretind că apa poate prezenta proprietăți ale altor materii, în absența fizică a acelor materii. **Da-că, însă, apa ar ajunge, în urma „dinamizării”, să exprime calități ale altor materii, în**

absența fizică a acelor materii,²¹ aceasta ar însemna că rațiunile își ies din hotare, „contaminându-se” între ele, sub acțiunea omului, altfel spus, că acțiunea omului poate altera gândurile lui Dumnezeu.

Sub conducerea și îndrumarea lui Dumnezeu, manifestarea rațiunilor firii se poate face și în moduri diferite de cel obișnuit pentru ele, astfel petrecându-se minunile²². **Apa ar putea, așadar, manifesta proprietăți neobișnuite ei, dar aceasta s-ar putea întâmpla numai în chip miraculos. Însă, remediile homeopaților sunt preparate într-un duh care nu are nimic de-a face cu Duhul Sfânt, sistemul hahnemannian constituind o credință păgână, „miracolele” homeopate repetându-se la scară industrială și fiind comercializate în chip profitabil.**

²¹ Reamintim că, în cursul preparării remediilor, apa ajunge să nu mai conțină nici măcar o moleculă din materia dizolvată inițial.

²² Vezi Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, trad. D. Stăniloae, Ed. IBMBOR, 2006, 114. *Cum se face înnoirea lucrurilor ce se înnoiesc rămânând neschimbate după fire.*

Homeopatia ca magie simpatică

Reexaminarea principiului similitudinii și a caracteristicilor operaționale, derivate din el, ale homeopatiei arată că învățătura falsă, păgână a homeopatiei se manifestă și ca o formă de *magie simpatică*. Pentru aceasta vom urmări o demonstrație simplă, în patru pași.

Primul pas – *ce este magia?* O definiție scurtă dar cuprinzătoare ar include „metode care interferă, cumva, cu supranaturalul și prin care oamenii pot face să survină anumite rezultate”^{XIX}.

Al doilea pas – *este homeopatia magie?* Homeopatia funcționează în pofida imposibilității evidente a oricărei acțiuni naturale a remediilor, ceea ce exclude posibilitatea ca principiul similitudinii (care, după cum vom vedea mai jos, este un concept de bază în magia simpatică) să fie doar o reminiscență de gândire neștiințifică, atașată unei forme științifice de medicină. Astfel, homeopatia poate fi grupată în mod just printre numitele „metode care interferă cumva cu supranaturalul”, adică în domeniul magiei.

Al treilea pas – *ce este magia simpatică?* Este o formă de vrăjitorie bazată pe similaritatea între elemente cuprinse în actul magic efectuat și evenimentul dorit a fi indus prin

magie. Sir James George Frazer (1854–1941), antropolog scoțian, considerat părintele antropologiei culturale²³ moderne, vorbea despre o „lege a similarității” în cadrul dizertației sale despre magia simpatică: *Dacă analizăm principiile reflexive pe care se bazează magia, probabil că acestea se vor reduce la două: primul - ceea ce este similar produce similarul* [‘like produces like’, în original, identic formulării tezei fundamentale a homeopatiei, n. trad.], *sau că efectul se aseamănă cauzei și al doilea, că lucrurile care au fost cândva în contact unele cu altele continuă să acționeze unul asupra altuia la distanță, după ce contactul fizic a fost întrerupt. Primul principiu poate fi numit Legea Similarității, ultimul Legea Contactului sau Contagiunii. Din primul principiu, și anume [din] Legea Similarității, magicianul deduce că poate produce efectul pe care îl dorește prin simpla sa imitare (...). Vrăjile bazate pe Legea Similarității pot fi numite Magie Homeopatică sau Imitativă^{XX}. Pe scurt, magia simpatică este „magia similitudinilor”.*

Al patrulea pas – este homeopatia magie simpatică? Homeopatia nu proclamă doar în

²³ Știință care studiază concepțiile și practicile diverselor populații de pe Glob.

teorie principiul similitudinii. În mod echivalent magiei simpatice din culturile tradiționale, homeopatia aspiră să îndepărteze unele fenomene (simptome) prin utilizarea unor mijloace mimetice (remediile, capabile să inducă simptome similare cu cele pe care le vindecă). Faptul a fost notat și comentat, cu mult înaintea autorilor acestei cărți, de către folcloristul român I.-A. Candrea²⁴: **Magia imitativă e în strânsă legătură cu preceptul similia similibus curantur, emis de medicii din Evul Mediu, și a cărui aplicare o regăsim în medicina empirică a tuturor popoarelor de pe glob. [...] Formula similia similibus curantur, care înseamnă, vorbă cu vorbă, 'cele asemenea se vindecă prin cele asemenea', nu se poate traduce mai nimerit decât prin 'cui pe cui se scoate'. Potrivit acestui percept, orice boală sau orice rană se tămăduiește cu leacuri analoage, adică cu acelea care prezintă o asemănare oarecare cu înfățișarea rănii sau bolii cuiva, cu sediul unde s-a localizat, cu cauza care a provocat-o sau cu diferitele ei**

²⁴ Fapt pe care l-am descoperit *ulterior* elaborării propriilor observații privind homeopatia și magia simpatică, constatând cu această ocazie că am ajuns, în mod independent, la unele și aceleași concluzii ca și I.-A. Candrea.

manifestări. [...] Această ciudată terapeutică, întemeiată pe un fel de simpatie între boală și între cauzele care o produc, sau între aspectele similare ale lumii din afară, animale sau părți din corpul lor, plante, minerale etc. ne-a fost transmisă din timpuri imemorabile, din primele veacuri de existență a omenirii. Toată lumea din vremile străvechi a crezut în ea, tot Evul Mediu a folosit-o, și până în zilele noastre, în afară de babele doftoroaie, o mai recomandă pe alocuri câte un tătăduitor homeopat²⁵. De asemenea, pretinsul transfer de proprietăți de la *materia medica* la apă se conformează întocmai Legii Contactului, așa cum a fost formulată de Frazer. În gândirea magică se presupune că între persoane și obiecte, sau între obiecte ce au venit în contact, persistă anumite legături ce pot servi drept mediu pentru influențe magice („Legea Contactului” sau a Contagiunii).

Unii spun că homeopatia nu poate fi magie, deoarece prepararea remediilor nu nece-

²⁵ Candrea, I.-A., *Folclorul medical român comparat*, partea a II-a, *Medicina magică*, Cap. I., *Symbolismul în terapeutică populară, Similia similibus curantur*, par. 171, Casa Școalelor, București, 1944, reeditare Polirom, București, 1999, pp. 303-304. Sublinierile ne aparțin.

sită o consacrare rituală a practicantului către puterile necurate. Asemenea obiecții sunt, din păcate, naive, și produsul unor concepții eronate larg răspândite în lumea contemporană. Din nefericire, sub influența generalizată a materialismului, relativismului și mass-media, oamenii contemporani, chiar și ortodocșii, tind să uite că magia nu se referă numai la vrăjitoare inițiate șoptind formule magice. Surprinzător sau nu, antropologia culturală afirmă cu tărie ceea ce chiar și ortodocșii par să ignore. Bazându-se pe examinarea practicilor din lumea reală, antropologia recunoaște două forme de magie – „magia inspirațională”, cea practică de către inițiați, și o a doua categorie, numită „magie non-inspirațională” sau „magie populară”, practică de oameni care nu sunt consacrați „spiritelor” și pot chiar să nu creadă în supranatural. Un exemplu tipic de magie non-inspirațională sunt numeroasele forme de divinație (ghicit)^{xxi} folosite în toată lumea – interpretarea semnelor și viselor, astrologia, ghicitul cu nuielușa (rabdomanția), cartomanția (ghicitul cu ajutorul cărților de tarot sau de alt fel), folosirea așa-numitelor Ouija boards, ghicitul în palmă, taseografia („citicul” resturilor de băuturi din cești) etc. Asemenea practici sunt ac-

cesibile vrăjitorilor „inspirați” (de ex., ghicitul în palmă și cartomanția sunt printre practicile uzuale ale vrăjitoarelor rrome inițiate), dar sunt practicate și de neinițiați, după cum se întâmplă adesea (cel puțin) în Balcani și Orientul Mijlociu. Am putea adăuga multe alte exemple de magie populară, pe lângă divinație – am ales aceste exemple deoarece sunt mai familiare cititorului european contemporan.

Este, de asemenea, naiv a susține că magia trebuie să conțină o invocație explicită, verbală, a demonilor. O serie de gesturi sau posturi²⁶ (care pot fi foarte diverse, și pot arăta banal, cu totul lipsite de ceva „special”

²⁶ *Postura în sine este ritualul, bazându-se pe corp, mai degrabă decât pe minte în stabilirea intenției către experiență. Acesta este un concept dificil de înțeles pentru mulți. Deoarece corpul săvârșește ritualul doar prin detaliile poziției, nu suntem împiedicați de diferențele de limbă și cultură. Similaritatea în arhitectura corpului uman permite orășenilor post-moderni să pătrundă în dimensiunile stărilor extinse de conștiință prin aceleași porți ca și tămăduitoarele din Neolitic sau șamanii precolumbieni din Mexic [Belinda Gore, despre posturile ce duc la experiențe spirituale șamanice, în Gore, B., 2004, *The Ecstatic Path To Healing In Psychotherapy*, Music Therapy Today (online) Vol. V, Issue 2, online la musictherapyworld.net].*

sau „spectaculos”) pot servi foarte bine ace-luiași scop de a „contacta lumea spiritelor” ca și o formulă magică elaborată, care invocă diavolul pe nume. A privi la mâna cuiva nu este nici elaborat, nici spectaculos, nici nu conține o invocație rituală a duhurilor rele. Și totuși, ghicitul în palmă este o formă de magie - și atât antropologia culturală cât și Biserica o percep ca atare (iar Biserica o condamnă ca vrăjitorie). Astăzi există și divinație pe calculator, care nici măcar nu necesită un operator uman – ceea ce nu înseamnă că nu este tot divinație și tot ceva malefic. Toate datele sunt furnizate calculatorului de către oameni și toată operațiunea este bazată pe acțiunea unor oameni, care intervin la un moment dat. Aceasta este și situația remediilor homeopate obținute pe cale industrială – mașina ce realizează sucusionarea a fost proiectată de către oameni, în baza credinței lor magice că remediile vindecă după legea similitudinii.

Iarăși, nu este neapărată nevoie ca persoanele care practică magia să creadă în spirite sau să fie conștiente de faptul că lucrează cu diavolul. Aceasta se poate observa de către antropologi în lumea reală și, la nivel de raționament, funcționează atât ca premisă

cât și ca o consecință a faptului că există magie, inspirațională și non-inspirațională. Chiar și vrăjitorii inițiați susțin că nu este necesar să creadă în spirite clienții lor și nici chiar înșiși practicanții magiei. Aceștia nu trebuie decât să accepte că practica lor funcționează, *cumva* și să facă uz de ea. În cuvintele Táltos-ului (neo-șamanului) maghiar Orsolya Czaga: „Pot spune că pentru a practica șamanismul nu este necesar să crezi în el. Ce este necesar? Modul în care experiența spirituală devine o realitate în viața cuiva, personal”^{XXII}. Iată de ce și cum unii antropologi au experiat „lumea spirituală” (păgână) și au luat contact cu spirite (demoni) doar urmând, chiar și fără a „crede”, unele procedee tribale. Astfel a atins Michael Harner experiențe spirituale urmând practicile șamanice ale unor triburi peruviene^{XXIII}. Astfel au atins Felicity Goodman și asistenții ei starea de transă, doar ascultând sunetul unei sunători făcute dintr-o tigră²⁷ și au experiat, mai apoi, stări corporale și mentale specifice adoptând posturi șa-

²⁷ Un instrument tribal simplu făcut dintr-o tigră (tărtăcuță) cu semințe, boabe sau pietricele înăuntru. Este folosit pentru a produce sunete ritmice, un mediu tradițional asociat experiențelor șamanice.

manice, în conformitate cu reprezentarea lor în arta tribală veche²⁸.

Unii pot fi intrigați de faptul că homeopatia este o formă de magie „de autor”, fondată de către Hahnemann „pe cont propriu”, nu ca parte a vreunei tradiții păgâne. În primul rând, după cum o sugerează unii autori și însuși conținutul învățăturilor sale, Hahnemann ar fi putut fi influențat de scrierile alchimiştilor. În al doilea rând (dar cel mai important), nu poate exista o independență sau imunitate absolută a minții umane în raport cu falsele învățături spirituale, chiar și în absența căilor uzuale de obținere a informației. Nu trebuie ca aceste idei să fie descoperite în

²⁸ Vezi Goodman, F. F. (1990) *Where the Spirits Ride the Wind*, Indiana University Press, IN, USA, 240 p., și de asemenea Lázár, I., 2006, op. cit. Folosind doar sunătoarea, au apărut stările de transă (cu numeroase senzații, viziuni ș.a.m.d.) dar conținutul experiențelor era variabil, nespecific. Goodman suspecta că un conținut specific al experiențelor se poate manifesta în prezența unor elemente specifice culturale (spirituale), chiar dacă acestea nu sunt asumate de către participanți. Astfel, ea le-a prezentat subiecților desene cu posturi șamanice (reproduse după obiecte de artă tribale) fără a le atașa explicații. Adoptarea lor i-a făcut pe subiecți să aibă experiențe similare, specifice fiecărei posturi.

cărți, sau auzite de la alți oameni – ideile păgâne pot apărea spontan în mintea noastră, căci ele pot fi „șoptite” omului direct de către duhurile rele. Pentru ortodocși, asemenea fenomene nu ar trebui să fie o surpriză, căci demonii au propria lor voință și pot „instrui” oameni, pe multe căi diferite. Astfel au apărut toate concepțiile păgâne și apare fiecare nou înșelat – prin „călăuzire” demonică „individuală”²⁹. Aici trebuie adăugat că

²⁹ Minciuna, amăgirea reprezintă arma fundamentală a demonilor, în lupta lor împotriva omenirii. Amăgesc omul pentru a prezenta ca Dumnezeu pe idoli. Amăgesc pentru a ne determina să păcătuim, prezentând păcatul ca pe ceva pozitiv sau minimizându-i consecințele, pentru ca, eventual, mai apoi să le maximizeze, încât omul să deznădăjduiască în privința posibilității de a-și reveni din cădere ș.a.m.d. Una dintre multele forme ale amăgirii demonice este cea prin care omul ajunge să se creadă „ales”, deținător al unor cunoștințe și capacități ieșite din comun, a căror dobândire și exercitare au ceva „supranatural”. În această condiție, din nefericire, el nu este un ales (al lui Dumnezeu), ci un înșelat de către forțele întunericului, pe fondul orgoliului, care îl îndeamnă să se considere persoana potrivită pentru a avea astfel de revelații private (un interlocutor „mai special”, printre oameni, al divinității). Iluzia deținerii de secrete ale vindecării bolilor este un exemplu de manifestare a înșelării,

Hahnemann credea că homeopatia i-a fost „revelată”³⁰. El nu este singurul înșelat modern care a avut într-o zi o „revelație personală”, ducând la elaborarea unei noi metode de tratament care nu are niciun sens din punct de vedere științific, dar „cumva” funcționează, având, în același timp, trăsături

de care au suferit cei enumerați aici - Hahnemann, Bach și Bowen. Sistemele lor, în care au crezut și pentru care s-au considerat „aleși”, sunt neștiințifice și ilogice, rezumându-se la o esență magică - iluzii demonice, precum cele ale multor alți indivizi și grupuri care trăiesc în amăgire, în lumea păgână și nu numai.

³⁰ *Îți mulțumesc pentru urările dumitale frumoase și bine intenționate cu ocazia aniversării celor șaptezeci și patru de ani ai mei și, în același timp, simt acum o mare satisfacție față de activitatea și ajutorul plin de zel cu care entuziasmul dumitale neobosit a contribuit până în prezent la dezvoltarea și întemeierea **artei noastre benefice**, care, spun drept, **mi-a fost revelată de către Dumnezeu, ceea ce pot mărturisi cu emoție și recunoștință** (Scrisoare către Dr. Stapf, Hom. World, Vol. XXIV, p. 500. Annals Brit. Hom. Society, Vol. II, p. 249, apud Bradford, Th. L., *Viața și scrisorile doctorului Samuel Hahnemann, Capitolul XXXV. Existența parazitului scabiei cunoscută de Hahnemann - Scrisoare către Stapf de ziua de naștere a lui Hahnemann*, trad. Lică D., Ed. Graphite, 2010, pp. 175-176. Sublinierile cu aldine aparțin sursei citate).*

teoretice și practice tipice unui sistem păgân. Vezi două exemple ușor de înțeles: Bach și ale sale „remedii florale”³¹, și Bowen cu

³¹ Întâi medic, apoi homeopat, Dr. Edward Bach a sfârșit prin a-și elabora propriul sistem, „metoda florală Bach”. Considerat, de către unii, un „al doilea Hahnemann”, doctrina sa neștiințifică și păgână, ca și aroganța sa amintesc, într-adevăr, de cele ale ilustrului său înaintaș: *Acest sistem de vindecare este cel mai perfect care a fost dat omenirii de când lumea... Acest sistem de vindecare, ce ne-a fost revelat în mod Divin...* (Bach E., *Cei doisprezece vindecători și alte remedii*, ediția definitivă din 1941 cu introducere bibliografică și note de subsol, trad. B. B. Tăzloanu © 2011 The Bach Centre, p. 11). *Majoritatea florilor mai delicate sunt preparate folosind metoda solară. Aceasta implică flotarea corolelor florale în apă curată timp de trei ore, în lumină solară directă. Plantele mai lemnoase, și cele care înfloresc când soarele este slab, sunt preparate în general prin metoda fierberii – adică fierberea părților florale ale plantei timp de jumătate de oră, în apă curată. În ambele cazuri, odată ce căldura a transferat energia din flori în apă, apa energizată este amestecată cu o cantitate egală de brandy...* (The Bach Centre, *How remedies are made*, www.bachcentre.com/centre/tincture.htm, trad. A. Iftime). *...aceste remedii minunate, care sunt îmbogățite în mod divin cu puteri vindecătoare, vor fi administrate pentru a deschide acele canale care lasă să treacă mai multă lumină de la suflet pentru ca pacientul să fie inundat de virtuțile vindecătoare. Acțiunea acestor remedii este*

să ne crească vibrațiile și să deschidă canalele de recepție ale Sinelui Spiritual, să ne inunde cu virtutea particulară de care avem nevoie și să ne ajute să eliminăm greșeala dăunătoare [...] Ele vindecă nu atunci când boala, ci prin inundarea trupurilor cu vibrațiile minunate ale sufletului [în original "of our Higher Nature" „ale Naturii noastre mai înalte”- n. O. Iftime], în prezența cărora boala se topește ca zăpada sub razele soarelui (Bach E., *Suferim din cauza noastră, discurs ținut la Southport, februarie 1931*, republicat electronic de Bach Flower Research Programme 2006, trad. Ion Furtună, pp. 9-10 – alocuțiune în care se vorbește și despre Hristos la modul new-age-ist: „Dacă ascultați învățăturile lui Buddha, Krishna sau Hristos veți găsi întotdeauna învățăturile binelui care depășește răul”. O teză susținută aici este că sănătatea, fiind de origine divină, ar fi restaurabilă doar prin mijloace „divine”, adică... prin remediile florale Bach). Bach și-a „descoperit” remediile „intuitiv”, starea sa de înșelare demonică adâncindu-se cu trecerea anilor: *În fiecare caz el a putut să dezvolpeze imaginea a ce căuta și să caute forța echilibratoare. [...] Dar, pe măsură ce căutarea avansa, în perioada 1934-35 el pare să fi fost antrenat în stări mentale ce nu făceau parte din schema sa teoretică. El nu cunoștea natura diverselor stări emoționale ce urmau să fie găsite, și cu atât mai puțin antidotul [lor]. Va experia cu mare intensitate trăirea angoasei mentale sau depresiei și mai apoi va fi împins să caute florile de castan dulce și de muștar spre a o contracara. În 1935 a descoperit în total 19 remedii noi, experiind intens fiecare stare timp de două sau trei zile înainte de a găsi remediul* (Barnard J.,

„tehnica Bowen”³². Diavolul nu avea nevoie să apară și să converseze cu voce tare cu

Patterns of Life Force, Bach Educational Programme, 1987, republicat electronic de Bach Flower Research Programme 2003, www.edwardbach.org/Library/Life-Forces/_LifeForce.pdf, trad. Al. Iftime).

³² *Uneori numită homeopatia terapiei manuale, ea utilizează impulsuri subtile către corp (cunoscute sub denumirea de mișcări), stimulând corpul să se vindece, uneori profund... Poate aduce ușurare în multe tipuri de traume și alte probleme de sănătate, atât acute cât și cronice, și o face în mod holistic, prin intermediul mecanismelor înnăscute de vindecare ale corpului (Bowtech, What is Bowtech, www.bowtech.com/WebsiteProj/Pages/About/AboutBowtech.aspx, trad. cit. A. Iftime). Tom Bowen și-a dezvoltat tehnica fără să fi avut vreo pregătire anterioară formală în vreo metodă sau disciplină. În fapt, el afirma adesea că lucrarea lui era „un dar de la Dumnezeu” (Bowtech, History, www.bowtech.com/WebsiteProj/Pages/About/History.aspx, trad. cit. A. Iftime). Se spunea adesea despre Bowen că putea să arunce cuiva doar o privire și să „vadă” ce nu era în regulă și de unde provenea problema. Pe lângă aceasta, el nu avea nevoie să facă decât câteva mișcări, lăsând corpul să se odihnească pentru anumite perioade, înainte de a „vedea” că acesta a început să se schimbe. Odată ce recunoștea faptul, treaba lui era încheiată și pacientul era eliberat, poate spre a reveni săptămâna următoare sau poate pentru totdeauna... Ce putea „vedea” Bowen nu era ceva care să poată fi verbalizat sau*

vreunul dintre acești indivizi – el doar le-a indus idei, senzații și „capacități” și a operat în împrejurimi în consecință, după cum se întâmplă de obicei în experiențele înșelaților, și de asemenea, în magia populară. Sistemele „cu un singur autor”, precum majoritatea terapiilor alternative, se dezvăluie, atunci când sunt dezbrăcate de ambalajul lor „științific”, drept corespunzătoare cu vechi credințe și practici păgâne, drept învățături false despre viață, moarte și suferință, însoțite de practi-

*clasificat în sensul diagnostic cel mai strict. El pur și simplu știa unde este un dezechilibru și avea capacitatea de a ști când acel dezechilibru se modifica (European College of Bowen Studies, Tom Bowen & History, www.thebowentechnique.com/tom-bowen-a-history.html, trad. cit. A. Iftime). Tehnica Bowen nu trebuie aplicată împreună cu alte „metode energetice” precum Reiki, acupunctura ș.a., căci *Energia trimisă prin meridiane de la acele de acupunctură este profundă. Energia trimisă de mișcările Bowen este profundă. Fiecare dintre ele trimite un val de energie printr-o varietate de canale. Dl. Bowen avea grijă să nu creeze „haos”, cum spunea el, prin trimiterea a prea multe valuri care să relaxeze [to unwind, în orig.] corpul în același timp (Monroe A., Bowenwork Alone on the Day “Why?”, reprinted from Bowen Hands, 2012, at www.bowtech.com/WebsiteProj/documents/1661-Bowenwork_Alone_On_the_Day_Alexia_Monroe.pdf, trad.cit. A. Iftime).**

cile magice corespunzătoare derivate și drept totalmente incompatibile cu credința creștină ortodoxă. Nu există nimic nou în ele, cu excepția „ambalajului” – aceleași vechi idei păgâne prezentate sub măști noi.

Religia de care practicantul aparține nominal nu adaugă nici ea nimic la acest context. De exemplu, ritualul mersului pe tăciuni aprinși apare la ortodocșii înșelați din sudul Bulgariei și nordul Greciei^{XXIV}, dar și la persoane de diferite alte religii, fiind îmbrățișată inclusiv de către unii psihologi americani (în virtutea concepțiilor new-age). Transa șamanică, promovată și ea în psihoterapia New Age, este experiată de către persoane cu diverse fonduri spirituale³³.

³³ *Unii oameni relaționează cel mai bine cu ideea de îngeri, alții cu conceptul de arhetipuri, iar alții se simt cel mai confortabil cu a recunoaște [ca existente] spiritele copacilor, animalelor și ale altor elemente din lumea naturală. Frumusețea lucrării noastre cu transa extatică este că noi nu predăm o dogmă, ci doar o metodă. Oamenii au ocazia de a da un sens experiențelor lor în orice fel doresc* (Gore, B., 2004, *The Ecstatic Path To Healing In Psychotherapy*, Music Therapy Today (online) Vol. V, Issue 2, online la musictherapyworld.net, trad. cit. A. Iftime). De asemenea: *Posturile ce induc transa au funcționat pentru toți, indiferent de perspectiva lor asupra lumii sau*

În acest punct trebuie să aducem în discuție o credință periculoasă care circulă printre ortodocși, anume că homeopatia nu poate fi păgână, deoarece unii sfinți au fost de acord cu ea.

*de sistemul lor de credințe. După cum spunea Belinda Gore, chiar și „programatori de calculatoare agnostici au putut trece printr-o experiență șamanică de dezmembrare în cele cincisprezece minute ale unei ședințe de transă extatică” (Heave R., 2012, *Medicine for the Soul: The Complete Book of Shamanic Healing*, John Hunt Publishing, UK, p. 64, trad. cit. A. Iftime).*

Homeopatia și sfinții³⁴ . „Cazul” Rusiei.

În primul rând, apelul la autoritatea sfinților ca absolută și echivalentă cu o legitimare divină a unei practici nu este ortodox. Sfinții sunt și ei oameni și pot să fi avut diverse erori, idei greșite personale, ca orice ființă omenească în trup.

Nu se poate prezuma că tot ceea ce sfinții au spus și au scris a fost de la Duhul Sfânt și că toate opiniile lor erau revelate.

De principiu, faptul că cineva își încheie viața în stare de sfințenie nu poate indica nimic precis despre relația acelei persoane cu harul, așa cum s-a prezentat această relație în fiecare moment al vieții sale și în niciun caz nu implică faptul că persoana ar fi fost asistată continuu de Duhul Sfânt, în tot ceea ce a spus și scris. De asemenea, sfințenia cuiva nu garantează capacitatea sa de a examina orice subiect, din orice domeniu al cunoașterii, su-

³⁴ În precedentă noastră carte (Iftime O., Iftime Al., 2012, *Homeopatia, o abordare științifică și spirituală*, Ed. Lucman, București, 304 p.) am comentat doar pe scurt acest subiect. Deoarece pare să constituie un „argument” favorit al „homeopaților ortodocși” și motiv de dileme pentru multe persoane, vom dezvolta, corespunzător, comentariile, în prezenta ediție prescurtată.

ficient de adânc și de coerent încât să emită judecăți sănătoase, mereu. De aceea, ideile, opiniile și verdictele sfinților nu sunt în mod automat „canonizate” împreună cu ei. Biserica trebuie să examineze cu grijă acordul dintre acestea și Scriptură și Sfânta Tradiție și să constate dacă sunt acceptabile, pentru a deveni parte din Sfânta Tradiție. Este necesar să se discearnă (prin comparație cu sursele revelate deja recunoscute ca atare de către Biserică) ce a fost primit de la Duhul Sfânt și ce a fost elaborat fără întărirea Sa. În mod logic urmează că această procedură trebuie aplicată fiecărei concepții a sfinților, deoarece cineva poate să fi vorbit de la Duhul Sfânt în multe privințe și să se fi înșelat, totuși, în altele, ca un om.

Aceste lucruri elementare fiind spuse, dezbateră despre aprobarea sfinților pentru homeopatie ca dovadă a „ortodoxiei” acesteia ar trebui să se oprească aici... Totuși, vom comenta mai mult despre acest subiect care intrigă (pe unii).

Susținătorii homeopatiei îi invocă pe unii sfinți ruși – Sfântul Serafim de Virița, Sfântul Ignatie Brianceaninov, Sfântul Teofan Zăvorâtul, Sfântul Ioan de Kronstadt, Sfântul Serafim Ciceagov, ca susținători sau chiar practi-

canți ai homeopatiei. „Cazul Rusiei” merită examinat, și ar trebui să încercăm să separăm pe cât de bine se poate datele istorice de exagerările homeopaților, de dragul adevărului și din respect față de memoria sfinților amintiți.

Sfântul Serafim de Virița (Vârița). Povestea din edițiile curente ale *Patericului Viriței* despre cum Sfântul Serafim de Virița a vindecat pe o homeopată care orbise după ce a refuzat să își mai trateze pacienții când autoritățile au interzis homeopatia³⁵ pare să fie apocrifă. Viața sfântului în versiunea rusă oficială^{xxv} nu menționează această minune. Susținătorii ruși ai homeopatiei o citează după un articol de revistă^{xxvi} care nu are referințe (ei propagă și faptul că Sfântul Serafim a fost duhovnicul lui S.S. Favorski, un medic care era și homeopat³⁶). De asemenea, în in-

³⁵ *Patericul Viriței*, Ed. Cartea Ortodoxă-Egumenița, 2003, p. 7.

³⁶ *Viața Sfântului Serafim* (citată mai sus) îl numește pe Favorski *воспитанник* al sfântului, ceea ce poate însemna și ucenic în sensul de fiu duhovnicesc, dar și numai următor, sau discipol, ucenic în sens larg. Relația lor, așa cum este descrisă acolo, implică faptul că Favorski – probabil la îndemnul sau cu binecuvântarea Sfântului Serafim – recurgea la pacienții săi „influenți” (era și medic militar) pentru a ajuta pe

introducerea la *Pateric* se menționează că „Descrierea vieții starețului este alcătuită pe baza amintirilor fiilor săi duhovnicești și, de asemenea, din povestirile orale ale celor ce au vorbit cu cei ce l-au cercetat pe stareț”. Nu poate fi exclusă posibilitatea ca unele întâmplări să fi fost denaturate pe parcursul transmiterii orale. Totuși, pare decent a conchide că pe baza acestui gen de dovezi nu se poate distinge care era, de fapt, atitudinea Sfântului Serafim față de homeopatie.

Sfântul Ignatie Brianceaninov. După biografia Sfântului Ignatie, atașată la operele sale complete, leacurile pe care le prepara sfântul ar fi fost „homeopate”^{xxvii}, termenul apărând între paranteze. Afirmarea nu este, însă, consistentă cu conținutul scrierilor aparținând Sfântului Ignatie însuși. În scrisorile trimise către prietenul său, arhimandritul Ignatie Vasiliev^{xxviii}, Sfântul Ignatie vorbește despre preparatele pe care le folosea pentru sine și

credincioșii „aflați în situații dificile și periculoase”. Vezi și sursa serafim.com.ru/site/nstr_1_1.html. După mărturia fiului lui Favorski, părinții lui (mai ales mama) veneau la Sfântul Serafim pentru sfaturi duhovnicești, ca mulți alții; nu reiese explicit că Sfântul Serafim era și duhovnicul lui S. S. Favorski.

pentru ceilalți³⁷ - acestea nu erau homeopate, ci fitoterapeutice, adică făcute din plante prin mijloace „obișnuite”, fără a implica „forțe”. El folosea infuzii și tincturi din diverse plante - hrean (*Armoracia rusticana*), sarsaparilla (*Smilax sp.*), pelin (*Artemisia sp.*), salvie (*Salvia sp.*), și, de asemenea, pomada vezicatorie³⁸, cu toatele „alopate”. În scrisoarea 43 (Paști, 1848), Sfântul Ignatie îi trimite prietenului său rețeta pentru o tinctură folosită de el: doi funți³⁹ de salvie, un funt de pelin și doi funți de sarsaparilla bine tocate și moja-

³⁷ În Scrisoarea 39 din 9 Mar. 1847 el spune: *Cu bolnavii cheltuiesc foarte mult. Îi țin aici, îi tratez și am angajat o infirmieră pentru ei și pentru mine* (trad. cit. A. Iftime). Cantitățile mari de leacuri despre care vorbește în scrisori trebuie să fi fost folosite nu doar pentru tratamentul său propriu ci și pentru cel al pacienților săraci de care avea grijă.

³⁸ *Помада визикатуар* - pomadă vezicatorie (Scrisoarea 39 din 9 Mar. 1847). Termenul se referă la medicamentul clasic, pe atunci foarte popular, conținând praf de cantaridă (*Lytta vesicatoria*) ce avea un efect iritant, congestiv, ducând la vezicarea locală. Era folosită, printre altele, la reducerea inflamației datorate condițiilor reumatice. Termenul „pomadă” indică în mod clar un produs „alopat”.

³⁹ Un funt sau o livră rusească echivalează cu circa 409,51718 grame.

rate, la o vadră⁴⁰ de vin. Nu spune absolut nimic despre diluție sau dinamizare. Cel mai probabil, confuzia clasică între homeopatie și fitoterapie (promovată deliberat de către unii homeopați și sinceră în mințile multor profani) a dus la atribuirea practicilor homeopate Sfântului Ignatie. Faptul că utiliza tincturi poate să fi contribuit la aceasta, căci tincturile sunt primul pas în obținerea a numeroase remedii homeopate. Diferența semnificativă este că, după cum rezultă din scrisori, Sfântul Ignatie nu proceda ulterior la diluarea și dinamizarea tincturilor, ci le folosea ca atare, în cel mai pur mod „alopat”.

Sfântul Teofan Zăvorâtul a promovat, într-adevăr, homeopatia. În scrisorile sale^{xxix} el descrie tratamentele homeopate pe care le-a urmat, și recomandă remedii homeopate altor persoane, pe baza experienței personale și a informației cuprinse în cărți ale vremii. A exprimat opinia că homeopatia ar merita să i se înalțe un monument^{xxx}. Și s-a opus, chiar, prudenței schimonahiei Magdalena, care considera homeopatia a fi aidoma magnetismu-

⁴⁰ *Beđpo* - vadră, unitate de volum corespunzând cu 12,299 litri.

lui⁴¹ în privința recursului la puteri necurate: *Dumneavoastră socotiți magnetismul ca fiind lucrarea puterilor necurate. Considerând că magnetismul este implicat în homeopatie, atunci ele aparțin aceleiași categorii. Aceasta este incorect. Magnetismul nu intervine în prepararea remediilor homeopate. Aici totul se face pe față și simplu, și toată lumea poate vedea ce se întâmplă. Nu trebuie considerat că intervine vreo forță ocultă, aici. Puteți să vă tratați cu ajutorul homeopatiei, sau nu; dar nu gândiți în acest mod despre*

⁴¹ Termenul nu se referă la magnetism ca fenomen fizic, ci la așa-numitul „magnetism animal”, nume atribuit de către F. Mesmer în secolul al XVIII-lea la ceea ce el considera a fi o forță naturală invizibilă, exercitată de către ființele vii. Teoriile lui Mesmer și practicile rezultante (*mesmerismul*) erau foarte populare pe vremea Sfântului Teofan. Ca multe alte sisteme ce vorbesc despre „forțe nevăzute” implicate în vindecare, mesmerismul nu are o bază științifică și ar fi trebuit privit de către ortodocși cu mult mai multă precauție, datorită conținutului său teoretic și practic de natură păgână. Astăzi, magnetismul este utilizat sporadic în medicina alternativă, fără a fi recunoscut ca metodă medicală sau sistem medical nicăieri în lume.

ea^{XXXI/42}. Sfântul Teofan urmează, în discuția cu schimonahia Magdalena, printr-un comentariu despre magnetism, pe care îl consideră în mod eronat a face uz de o energie naturală, așadar curată și acceptabilă, *versus* spiritism, pe care îl respinge, identificând corect, în acest caz, originile întunecate ale respectivei practici.

Având în vedere detaliile amintite mai sus despre magie, devine evident că perspectiva Sfântului Teofan era afectată de aceeași anume naivitate, devenită larg răspândită printre ortodocșii de astăzi, în privința anumitor aspecte ale interacțiunii cu duhurile necurate. În opinia sa, ceva care „se face pe față și simplu” nu poate implica pe cel rău. La fel de naivă este și ideea că „toată lumea poate vedea ce se întâmplă”, ca și cum implicarea demonilor ar fi în ceva vizibil în acțiunile practicantului de magie. Cât despre opinia favorabilă a Sfântului Teofan asupra magnetismului, era comună în epocă și poate fi atribuită lipsei cunoștințelor adecvate și a unei examinări mai profunde a subiectului. Singurul lucru realmente regretabil este că

⁴² Urmează afirmând că magnetismul este o forță naturală și că numai în anumite cazuri demonii interferă cu această putere naturală a vindecătorului.

fireasca rezervă manifestată de alți ortodocși față de „forțele vindecătoare nevăzute” nu a găsit ecou la Sfântul Teofan.

Sfântul Ioan de Kronstadt. După cum astăzi singuri homeopații mărturisesc⁴³, faima

⁴³ *Una din cele mai mari realizări ale homeopaților ruși a fost atragerea faimosului cleric rus, preotul Ioan, protoiereul de Kronstadt, care a fost activ în a face publicitate homeopatiei... Autoritatea sa era atât de mare în toată Rusia, încât și unii alopați, care condamnau cu severitate pe clerici pentru colaborarea lor cu homeopații, nu au îndrăznit să-l critice pe față pe Ioan* (Kotok A., 2001, 4.3.4 *Russian Orthodox clergy and its homeopathic connection - how did this phenomena spread?*, în *The history of homeopathy in the Russian Empire until World War I, as compared with other European countries and the USA: similarities and discrepancies*, versiune online a tezei de doctorat a lui A. Kotok, online la www.homeoint.org/books4/kotok/index.htm; Aleksandr Kotok este absolvent de Medicină „alopată” și este și homeopat). Totuși, o persoană (Dr. Vladimir Klevezal) i-a criticat deschis pe Sfântul Ioan și pe clericii pro-homeopatie, în general, pentru atitudinea lor: *Cât despre preoți, ce nevoie au de acele granule jalnice [ale medicinei homeopate] când au în mâini puternicele mijloace ale credinței și Tainelor? Cuvintele părintelui Ioan privind homeopatia nu pot fi privite ca o recomandare a homeopatiei, căci el nu este o autoritate în domeniu, însă sufletul său curat este un frumos exemplu, pentru fiecare preot, de ceea ce se*

personală a Sfântului Ioan a fost cea care a contribuit la cauza acestora, și nu vreo demonstrație convingătoare adusă de el în favoarea ortodoxiei metodei lor. Dimpotrivă, discursurile sale legând teologia de homeopatie erau atât de ciudate, încât uneori îi speriau și pe homeopați. După un asemenea discurs⁴⁴ „originalitatea comparației [...] a ridicat întrebarea dacă ea a fost făcută în spiritul Ortodoxiei. Comitetul director [al Societății de Homeopatie din Kiev] a făcut investigații în această privință și [...] unii oameni competenți au exprimat în discuții private opinia lor

poate atinge, prin credință și prin rugăciune! (Vestnik gomeopaticheskoi meditsiny, 1911, 5-6, pp. 133-135, apud Kotok, A., op. cit., 4.3.5 (ii) Discussion in general periodicals).

⁴⁴ *[Domnul oferă] sufletelor păcătoase exemplul Său divino-uman și poruncile Sale vindecătoare, aducătoare de har, în timp ce trupurile sunt tratate cu [...] aplicarea celor asemenea asupra celor asemenea, precum, spre exemplu, tina conținând pământ, precum și de viață dătătoarea Lui salivă a fost aplicată pe ochii unui orb. [...]. Astfel, prieteni, în Dumnezeu-Omul vedeți vindecarea asemănătorului prin asemănător (A 4-a Întrunire a Societății Adepților Homeopatiei din Kiev, Kiev, 1893, nota 77, pp. 10-12, apud Kotok A., 2001, 4.3.4 Russian Orthodox clergy and its homeopathic connection - how did this phenomena spread?).*

că nu este nimic străin învățaturii ortodoxe în inspiratul discurs al părintelui Ioan Ilici Serghiev [adică Pr. Ioan de Kronstadt]”^{xxxii}. Fără alte comentarii.

Discursul favorit al homeopaților a fost ținut la deschiderea unei farmacii homeopate din Sankt-Petersburg (unde protoiereul Ioan a fost atunci ales membru de onoare al Societății locale de Homeopatie). *Metoda Dumneavoastră e cea mai inteligentă și mai de încredere. Însăși Divina înțelepciune nu a găsit un mijloc mai sigur de a le cui nenumăratele păcate și boli ale umanității decât vindecarea similarului prin similar. Înaintea Răstignirii, morții și Învierii Sale, Hristos a așezat pentru totdeauna, pentru vindecarea eficace a omenirii păcătoase, cea mai înaltă Taină – împărtășirea cu preacuratul Său Trup și Sânge, unite cu Dumnezeirea. Așadar, în Însuși Dumnezeu-Omul avem un exemplu de vindecare a asemănătorului prin asemănător*^{xxxiii}, a spus Sfântul Ioan.

Acest discurs este „surprinzător” prin serioasele sale probleme teologice și logice. Împărtășindu-ne cu Trupul și Sângele lui Hristos, ne unim tocmai cu ce *nu* suntem „asemenea”, prin fire (Dumnezeirea) și *astfel* ne vindecăm (într-un sens spiritual care poate

eventual duce și la efecte fizice) sub acțiunea energiilor necreate dumnezeiești. Vindecarea firii omenești de către Hristos Dumnezeu-Omul nu are nimic de-a face cu „vindecarea” păgână prin mijloace mimetice (simpatice). Mai mult, homeopații susțin că remediile produc simptome similare celor ale bolnavilor, pentru a-i vindeca. Rezultă că dacă vindecarea firii omenești de către Dumnezeu-Omul ar fi, într-adevăr, reprezentativă pentru principiul „similia”, așa cum îl detaliază homeopații, atunci împărtășirea cu Preacuratul Trup și Sânge al Mântuitorului ar fi trebuit să inducă manifestări ale patimilor, pentru a ne vindeca de patimi. Aceasta este o blasfemie enormă, pe care putem presupune că Sfântul Ioan de Kronstadt n-ar fi susținut-o niciodată în mod conștient. Cel mai probabil că nu a reflectat suficient asupra consecințelor formulării din discursul său. Cu toate acestea, oamenii l-au urmat cu o încredere orbească, ne-ortodoxă. Un comentariu al unui preot-homeopat contemporan cu Sfântul Ioan este emblematic pentru perspectiva papiștaș-păgână a acelorora dintre ortodocși înclinați către „apelul la autoritate”: *Homeopatia întruchipează adevărul incontestabil, a spus Părintele Ioan de Kronstadt, care întotdeauna-*

na a vorbit cu înțelepciune și cu autoritate, mai ales din amvon. De aceea, fiecare dintre cuvintele sale reprezintă și trebuie să reprezinte autoritatea, pentru fiecare preot^{XXXIV}. Din păcate, această atitudine inadecvată are mulți adepți, până astăzi.

Sfântul Serafim Ciceagov, Noul Mucenic. Leonid Mihailovici (viitorul Serafim) Ciceagov a fost ofițer de artilerie, decorat de mai multe ori pentru curajul său în luptă. Foarte impresionat de oamenii chinuți de boli și de răni, a fost foarte preocupat de sistemele medicale și de cum să găsească sistemul perfect (total) care să încorporeze toată cunoașterea medicală, pentru a ușura suferința oamenilor. Homeopații susțin că a fost homeopat, ceea ce el neagă în mod explicit în ale sale *Conversații pe teme medicale: Pe baza faptului că eu uneori tratez cu medicamente fără culoare și fără gust, și că mi-am exprimat deschis simpatia față de homeopatie, [care este] bazată pe o lege precisă și cu totul științifică, oamenii de știință, și uneori și profanii, au concluzionat că eu sunt homeopat. Dar aceasta este incorect^{XXXV}. Și explică, apoi, de ce este incorect – anume, datorită perspectivei sale originale, integrative, asupra medicinei: După cum aritmetica,*

algebra și geometria compun o singură știință, matematica, așa și alopatia, homeopatia și hidroterapia compun știința medicinei. Doctorul cu pregătire exclusiv alopatică este precum matematicianul care se pricepe la aritmetică, dar nu are habar de algebră. A învăța multe lucruri clădește educația și elimină eșecul în viață, și de aceea unilateralismul e încă și mai periculos pentru un medic^{xxxvi}.

Aici unii ar putea fi tentați să concluzioneze că L. M. Ciceagov era nu doar homeopat, ci și homeopat. De fapt, el nu era nici alopat, nici homeopat, ci exponentul unui sistem original. În teorie, acest sistem integra ceea ce L. M. Ciceagov a elaborat în mod personal despre cauzele bolilor și despre alopatie și homeopatie (criticându-le pe ambele și în același timp încercând să păstreze ce considera a fi bun din amândouă). În practică, Leonid Mihailovici utiliza medicamente preparate după o metodă proprie, diferită de cea homeopată. În *Conversațiile* sale, listează folosințele diversilor „agenți” (extracte de plante sau minerale) în alopatie, medicina populară și homeopatie, urmate de recomandările sale personale, formulate în baza sistemului său original.

După L. M. Ciceagov, sănătatea ar fi condiționată de cantitatea și calitatea sângelui și

circulația sa corectă, de calitatea și forța nervilor și a centrilor nervoși, și de ereditate^{XXXVII}. O doză adecvată prescrisă de medicament acționează în timp util și restaurează circulația, interacționând și cu nervii, în timp ce una inadecvată înrăutățește starea pacientului^{XXXVIII}. El considera că medicamentele au o acțiune triplă, mecanică, chimică și „dinamică”^{XXXIX} (singura acțiune a remediilor homeopate). Totuși, termenul de „acțiune dinamică” nu se referă la vreo forță spirituală a remediilor, interferând cu forța vitală, ci la o presupusă interacțiune cu protoplasma⁴⁵, tipică pentru medicamentele diluate. La un moment dat, Leonid Mihailovici menționează termenul „forță vitală”, dar apoi citează chiar pe un homeopat (Dr. Yuz) pentru asimilarea perturbării forței vitale cu perturbarea hematopoezei⁴⁶. A mai comentat și despre aceea

⁴⁵ Vezi L. M. Ciceagov, op. cit., Беседа XXV, pp. 26-27. Teoria protoplasmei, avansată de Max Schultze (1861) privea celulele ca protoplasmă nucleată, protoplasma fiind considerată baza fizică a vieții, materia specifică, universală, din care sunt alcătuite organismele vii. *Teoria celulară*, dezvoltată ulterior, arată contrariul, anume că unitatea elementară a viului este celula.

⁴⁶ Producția de celule sangvine. L. M. Ciceagov, op. cit., Беседа XXVI, p. 46.

că triturarea (măcinarea fină) și diluarea unui leac îi sporește acestuia „puterea”. Însă, spre deosebire de homeopați, el înțelege prin „putere” rapiditatea cu care medicamentul interacționează cu organismul (prin pătrunderea în circulația sangvină și influențarea acesteia^{XL}), ducând la îmbunătățirea stării bolnavului. În această perspectivă, el considera remediile diluate ca fiind mai eficiente, deoarece ele ar trebui să pătrundă mai repede în circulație și să o influențeze mai repede decât dozele mari de substanțe^{XL1}. Considera principiul *similia* ca o lege a naturii „indisolubil legată de uzul dozelor mici și de proprietățile substanțelor înseși”^{XLII} (și trebuie amintit aici că pentru el o doză de 0,05 g de fier nu era „alopată”!⁴⁷), comentând, de asemenea, că Hipocrate a fost primul care a observat că unele medicamente ar confirma perspectiva alopată, iar altele pe cea homeopată, în funcție de proprietățile lor intrinseci, (co-)existența ambelor legi (*contraria*, vindecarea prin cele opuse, și *similia*, vindecarea prin cele ase-

⁴⁷ Comentează că unii medici contemporani cu el prescriau o doză medie zilnică de 0,05 g fier alimentar pentru anemici și că o asemenea doză nu poate fi considerată alopată (vezi L. M. Ciceagov, op. cit., Беседа XXVI, p. 45).

menea) fiind, după L. M. Ciceagov, dincolo de orice îndoială^{XLIII}.

Despre prepararea medicamentelor, el scrie: *Caracteristica distinctivă a medicamentelor mele constă în împărțirea lor în mai multe „tării” sau „grade”, stabilind pentru fiecare agent o anumită dozare. Tăria tincturii se stabilește din experiență, și astfel se prepară tăria principală a medicamentului, servind drept doza cunoscută a agentului; pentru necesitățile mele, subdivizez mai departe această tărie principală în grade, pe mai departe, sau în părți^{XLIV}. Nimic despre sucusionare. În secțiunea despre „medicamente specifice” a cărții sale (*Conversațiile XXIX - XXXVII*) descrie metoda de preparare pentru fiecare dintre leacuri și iarăși nu se amintește despre sucusionare, ci doar despre prepararea tincturilor prin adăugarea unor cantități specifice de „agent” în alcool de 95° și mai apoi diluarea lor în alcool sau apă, înainte de ingerare (pentru uz intern) sau aplicare (pentru uz extern). Diluțiile erau joase⁴⁸ și*

⁴⁸ L. M. Ciceagov a fost acuzat că prescrie apă chioară bolnavilor, căci analiza chimică a leacurilor sale nu indica prezența substanțelor dizolvate, cel mai probabil datorită sensibilității reduse și lipsei de specificitate a metodelor de atunci (după cum a obiectat el în-

non-hahnemanniene (non-centezimale) sau de altă scală homeopată. Se menționează, ocazional, uzul unor tincturi (adică utilizarea de *materia medica* ne-sucusionată) „de la farmacia homeopată” servind, iarăși, la prepararea medicamentelor după metodele proprii, nu după cele homeopate. Este important de subliniat și că el critica atât experimentarea „alopată” pe animale cât și proving-ul homeopat și își testa medicamentele doar pe bolnavi (direct pe pacienți)^{XLV}. De asemenea, respingea uzul a orice substanță toxică și folosea doar plante (mai ales lemnoase) și câteva minerale, pentru a-și prepara leacurile^{XLVI}.

Pe scurt, L. M. Ciceagov (viitorul Sfânt Serafim) avea o înțelegere personală, trecând prin propriile sale idei, atât a alopatiei cât și a homeopatiei. În pofida motivațiilor sale nobile și a eforturilor depuse, cunoștințele științifice ale lui Leonid Mihailovici fiind în multe privințe depășite sau anecdotice, s-a ajuns la un sistem generalmente neștiințific, ce nu poate substitui medicina academică, după cum comentează Asociația Medicilor Creștini Ortodocși din Vinița^{XLVII} și, în mod in-

suși – vezi Ciceagov L. M., op. cit, Vol. 1, Беседа XXIII, pp. 676-677).

dependent, am observat și noi. În anumite cazuri el poate să fi avut succes, deoarece cantitățile de extracte de plante pe care le-a administrat Leonid Mihailovici au ajuns în timp să fie semnificative și – de ce nu? – datorită efectului placebo sau caracterului autolimitant al bolii tratate. Este, însă, esențial de observat că sistemul original al lui L. M. Ciceagov a fost produsul ignoranței științifice (în parte comună epocii), și nu al gândirii păgâne și eretice. A-l prezenta pe L. M. Ciceagov, actualmente Sfântul Serafim Ciceagov, în modul în care o fac astăzi homeopații este necinstit, abuziv și lipsit de respect.

Considerăm că ar fi utilă și o scurtă examinare a contextului istoric de atunci^{XLVIII}. A cunoaște mai mult despre mediul social și eclezial al epocii ne poate ajuta să înțelegem de ce viitorii sfinți au adoptat pozițiile amintite mai sus.

Primii homeopați din Rusia au fost occidentali, mai ales medici germani. Se pare că practicanții timpurii foloseau metode care nu erau întocmai homeopate, ci mai degrabă „semi-homeopate” – tincturi nediluate prescrise după principiul similitudinii. Puțin câte puțin, noile idei s-au răspândit și au ocazionat tot mai multe „convertiri” printre medici

și printre profani (inclusiv membri ai familiei imperiale și ai clerului), impresionați de rezultate. Trebuie subliniat acest aspect al convingerii bazate pe efectele vizibile ale homeopatiei^{XLIX}. Nu coerența sistemului i-a cucerit pe oameni, ci în principal rezultatele vizibile „pozitive”. De asemenea, trebuie subliniat că ocazional „converțiții” din rândul figurilor publice aflate în diverse poziții cheie și-au folosit influența personală în favoarea homeopatiei.

Un moment esențial în istoria homeopatiei în Rusia este cel al marilor epidemii de holeră care au survenit în secolul al XIX-lea și au reprezentat un factor destabilizator serios pentru Imperiul Rus. „Alopații” de atunci erau neputincioși în fața bolii, iar eforturile lor chiar înrăutățeau situația prin recomandări inadecvate, precum folosirea sângerărilor sau purgativelor la pacienții bolnavi de holeră. În aceste circumstanțe disperate, oamenii au încercat să găsească scăpare în alte metode. Remediile homeopate erau distribuite de către moșieri țăranilor, și, de asemenea, și în spitale. Datele privind epidemiile și rezultatele obținute în tratamentul holerei au fost subiectul unor statistici la nivel național. Unul dintre statisticieni, care ocupa și

poziția de inspector districtual peste spitalele pentru holerici, Semion Nikolaievici Korsakov, s-a „convertit” la homeopatie. El și-a inventat metoda proprie de diluție, și i-a tratat pe toți cei din jurul lui cu remedii homeopate. Unchiul său, amiralul Nikolai Semionovici Mordvinov, a fost membru al Consiliului de Stat și cel care a centralizat statisticele care arătau succesul tratamentului homeopatic aplicat de către amatori împotriva holerei. N. S. Mordvinov a fost autorul primei broșuri despre homeopatie publicată în Rusia (1831).

Au apărut inițiative private cu scopul de a informa statul despre beneficiile sociale și economice ale tratamentelor homeopate. Consiliul Medical a fost nevoit să elaboreze o decizie (1831, publicată în 1832) iar aceasta a fost împotriva homeopatiei, considerată o „speculație” incapabilă să facă față bolilor periculoase. S-au făcut presiuni pentru ca forul cu puterea finală de decizie, Consiliul de Stat, să interzică homeopatia prin lege. Totuși, datorită eforturilor amiralului Mordvinov, ale ministrului Educației, contele A. N. Golițân, și ale controlorului de stat A. Hitrovo (și probabil sub influența țarului Nicolae I), Consiliul de Stat a emis în 1833 o lege per-

mișcând practicarea homeopatiei în anumite condiții (doar de către medici și farmaciști licențiați, și cu obligația de a prezenta rapoarte lunare către autoritățile medicale oficiale). Unii medici au încercat să aplice homeopatia în spitalele de stat. Prima revistă de homeopatie și primul spital homeopat au fost înființate în anii '60 și apoi au fost închise din motive financiare. S-au înființat societăți de homeopatie și spitale homeopate. Acestea au persistat sau au pierit, după capriciile mijloacelor financiare și ale ambițiilor omenești. În 1882, Consiliul Medical a emis din nou o decizie negativă, privind o propunere de a trata difteria la copii prin mijloace homeopate. Opinia prevalentă în mediul medicilor a fost ostilă în mod constant față de homeopați⁴⁹, considerând homeopatia „negare a științei”, „șarlatanie”, „propagarea ignoranței” (expresii apărute în influentul periodic medical *Vraci* - „Medicul”). Medicii homeopați erau dați afară din asociațiile alopate și Asociația Pirogov, cea mai mare asociație medicală din Rusia, a condamnat homeopatia ca vrăjitorie (1904).

⁴⁹ Se pare că în regiunea baltică acest conflict a fost mai puțin acut.

Societatea rusă suferea de contradicții de fond în ce privește practica medicală – medici calificați rămâneau neangajați de către stat (și, cu puține excepții, aveau slabe șanse să poată trăi exclusiv din practica privată), în vreme ce numărul medicilor era insuficient, mai ales în mediul rural. Descentralizarea administrației (instituirea sistemului zemstvelor⁵⁰) a dus la unele progrese, dar nu a putut rezolva situația, căci salariile oferite de zemstve nu erau atractive pentru medici, iar pretențiile de castă ale medicilor și comportamentul lor arogant nu erau agreate de către zemstve. Oamenii recurgeau la felceri, la bătrânii care practicau medicina tradițională și, în general, la oricine era dispus să ofere îngrijire medicală. „Homeopații erau martorii acestor probleme de la nivelul zemstvelor și le foloseau în propaganda lor.”^L Societățile de homeopatie și homeopații publicau cărți și broșuri propagandistice, dintre care vom da doar un singur exemplu - în 1866, Nicholas Grech și Vasili Deriker au publicat *Despre metodele de a apăra sănătatea publică. Opinia unui străin propusă către au-*

⁵⁰ O formă de guvernare locală adoptată în întregul Imperiul Rus în vremea țarului Alexandru al II-lea (1855-1881).

toritățile și adunările de zemstvă, încercând să convingă zemstvele să adopte homeopatia, ca fiind sigură, ieftină și accesibilă oamenilor educați, dar fără pregătire medicală. Însă, „Ei [homeopații] înaintau propuneri, idei etc., fără să spună în ce fel se pot realiza acestea. [...] În fapt, nu aveau nimic concret de propus către zemstve, mai degrabă ofereau idei pur teoretice, fără vreo bază practică”^{LI}. În pofida acestui fapt și a opoziției puternice din partea autorităților medicale de stat, câteva zemstve și-au manifestat interesul pentru a introduce în mod experimental homeopatia în sistemul lor de îngrijiri medicale. Rezultatul a fost... nul, căci „de cum discuția a trecut din domeniul propagandei în cel al crudei realități, homeopații ruși și-au dovedit incapacitatea de a furniza zemstvelor medici homeopați, sau profesori de homeopatie... Homeopații s-au dovedit buni la discuții, dar absolut neputincioși în viața practică”^{LII}. Totuși, homeopatia s-a răspândit, datorită moșierilor, cadrelor didactice și clericilor care i-au devenit adepți.

Relația dintre homeopatie și Biserică este subsidiară contextului general. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, clerul a crescut în număr, dar a beneficiat de o educație

teologică mai săracă, datorită unei politici de stat ce ținea către o „simplificare” a Bisericii. Totuși, clerul a urmat tendințele generale ale societății, anume efervescenta către cunoașterea, așa încât preoții erau adeseori istorici, etnografi și tămăduitori amatori. Tămăduitul contribuia la subzistența lor, căci statul nu le dădea niciun fel de salarii, și era parte din tradiția de a îngriji de enoriașii care le erau, adesea, foarte apropiați. Spre deosebire de alopatie, homeopatia era percepută ca accesibilă oricărei persoane educate. De asemenea, medicii nu aveau deloc ca amatorii să intervină în monopolul lor asupra îngrijirii medicale, așa încât rar admiteau că preoții și alți intelectuali ar putea fi utili, și la fel de rar colaborau cu ei. Dimpotrivă, homeopatii insistau mereu ca preoții să continue să furnizeze servicii medicale, și publicau literatură homeopatică pentru preoți⁵¹, măgulire care a

⁵¹ De ex., broșura lui Vasili Deriker *Către preoți și toți oamenii educați despre tratamentul casnic în popor*, republicată de patru ori, care afirma că *Deoarece medicamentele alopate pot fi foarte periculoase în mâinile profanilor, cel mai adecvat tratament ar trebui să fie cel homeopat* (apud Kotok A., op. cit., 4.2.2 *Russian Orthodox clergy in the reformed Russia*) și că un asemenea tratament „nu comporta decât riscul unei nevinovate pierderi de timp pentru pacient, în vreme

funcționat și a reușit, împreună cu celelalte motive expuse mai sus, să atragă clerul către homeopatie.

Au apărut „convertiri” bazate pe experiența directă cu homeopatia și printre clerici, unii dintre cei convertiți ocupând poziții influente. De exemplu, arhimandritul Veniamin din Irkuțk (care a devenit și membru într-o societate de homeopatie) și-a convins arhiepiscopul să își echipeze misionarii cu truse homeopate și cu literatură homeopată. Talentele lor i-au impresionat pe lamașii (clericii budiști) care practicau medicina și au dus la convertirea (la Ortodoxie) a multor localnici, așa încât în 1871 Comitetul Societății de Misiune Ortodoxă recunoștea rolul homeopatiei „în favoarea creștinismului”.

Alopații comentau adeseori, în termeni amari, despre rolul intelectualilor „convertiți” în propagarea homeopatiei: *Totuși, cu adevărat orice este posibil, având în vedere că homeopatia este susținută pe de o parte de persoane sus-puse, iar pe de alta de preoți și cadrele didactice. În timp ce ar trebui să răspândească lumină și cunoaștere, ei [preo-*

ce se duce, de altfel, lipsă de medici” (Kotok A., ibidem).

ții și cadrele didactice], dimpotrivă, propagă întunericul și ignoranța^{LIII}.

În anumite perioade ale secolului al XIX-lea, în programa învățământului teologic s-au introdus noțiuni medicale de bază, inițiativă ce n-a fost agreată nici de către Biserică și de către viitorii preoți (căci necesita împărțirea atenției și a eforturilor) și nici de către medicii cu pregătire academică. Statul a solicitat ca discipline non-spirituale, precum agronomia sau medicina, să fie reintroduse în programe pe vremea procurorului-șef⁵² Konstantin Petrovici Pobedonoșev, un om de stat conservator ce țintea să reîntărească legătura dintre Biserică și stat. Însă, medicina „alopată” era privită în cercurile conservatoare țariste ca domeniul ateismului și liberalismului, o pepinieră de oameni cu idei radicale și critice față de stat și Biserică. Homeopații, în schimb, au adoptat o atitudine cu totul diferită, de concesi față de stat și autoritățile ecleziale, ceea ce a orientat preferințele oficiale către ei^{LIV}. În 1890, publica-

⁵² „Procurorul-șef” (în rusă: „овер-прокурор”) era un membru al cabinetului țarului și capul laic al Sfântului Sinod. K. P. Pobedonoșev a fost unul dintre cei mai faimoși procurori-șefi, prin puterea și influența exercitate.

ția oficială *Терковнiе вedomosti* (la care toate parohiile erau obligate să se aboneze) a emis ca supliment o broșură despre homeopatie, cu aprobarea procurorului-șef. Rezultatul a fost că *încă și mai mulți* preoți au devenit homeopați. Trebuie adăugat că editorii principalelor publicații ale Bisericii (*Терковнiе вedomosti* – Gazeta Bisericească; *Киевскiе епархиалнiе вedomosti* – Gazeta Eparhiei de Kiev) erau adepți ai homeopatiei. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a plănuțit timp de mai mulți ani predarea bazelor homeopatiei în seminariile teologice, dar aceste planuri nu s-au materializat (cu excepția unor conferințe susținute la seminarul din Odesa). Ar fi fost, oricum, imposibil, deoarece majoritatea homeopaților nu erau medici (cerință necesară pentru predarea de materii cu conținut medical)⁵³.

În rezumat, atitudinea pro-homeopatie a Bisericii în Rusia pre-revoluționară poate fi considerată consecința unui complex de factori, de la grija sinceră pentru popor a clerului la incultura științifică și teologică, naivitatea

⁵³ Kotok A., op. cit., *ibidem*. Kotok își susține afirmațiile cu documente de epocă. Totuși, alți autori pretind că homeopatia s-ar fi predat în seminarii (Ilin, A., op. cit.).

și încrederea oarbă, ne-evanghelică, manifestate de o parte din cler și popor. Din păcate, aceiași demoni care prigoneau Rusia de secol XIX îi prigonesc și astăzi pe ortodocși, cu și mai multă forță și cu mai mult succes, în contextul unei epoci orientate spre postmodernism, relativism și new-age. Se pot vedea din nou atât promovarea nesăbuită a terapiilor „alternative” cât și supunerea oarbă, ne-evanghelică, față de diverse autorități, fără a examina mai întâi cât de coerente sunt asemenea propuneri cu învățătura cea veșnică a Bisericii.

Remediile și influența duhurilor rele

Unul dintre efectele cunoscute ale anumitor substanțe este sensibilizarea minții față de lumea duhurilor, datorită proprietății lor de a induce schimbări în trup ce se reflectă în suflet, în baza unității între suflet și trup⁵⁴. Este clar, însă, că în cazul remediilor nu poate fi vorba despre o acțiune de tipul celei a diverselor substanțe intoxicante (alcool, droguri ș.a.) care afectează trupul prin mecanisme materiale, de interacțiune moleculară, alterările induse reflectându-se asupra sufletului în virtutea unității dintre acesta și trup. Reamintim că în remedii nu există altfel de molecule decât cele de apă/alcool⁵⁵/lactoză. **Parcurgând, însă, diverse repertoare⁵⁶ homeopate, se poate constata că majoritatea remediilor probate dau „simptome” caracteristice pentru influența duhurilor necurate. Materia „dinamizată” stâr-**

⁵⁴ Psihotropele sunt folosite în mod deliberat pentru inducerea acestei sensibilități în cadrul ședințelor de transă, în diverse culturi păgâne.

⁵⁵ În cantitate prea mică pentru a putea afecta psihicul persoanei.

⁵⁶ Aici, lucrări care prezintă proprietățile și utilizările remediilor.

nește patimile și face omul vulnerabil la atacuri demonice directe, toate bolile spirituale cunoscute Bisericii⁵⁷ ajungând să fie legate de remedii. Vom da, aici, doar câteva exemple, cititorul curios putând consulta, suplimentar, diverse *materia medica* online sau cărți de homeopatie. Astfel:

Probandul remediei *Natrium muriaticum* (obținut din banala clorură de sodiu, sare de bucătărie), respectiv pacientul căruia „i se potrivește” remediu, este „deprimat, mai ales în bolile cronice [frica], consolarea îi agravează starea [trufia]. Iritabil [trufia, mânia], pasionat de amănunte. Stângaci, repetit. Vrea să fie singur pentru a plânge [de-

⁵⁷ Pentru clasificarea acestora, cauze și metode duhovnicești de combatere, vezi Larchet, J. C., *Terapeutica bolilor mintale, Cap. 4. Nebunia de origine spirituală*, trad. M. Bojin, Ed. Sophia, București, 2008, respectiv Larchet, J. C., *Terapeutica bolilor spirituale*, trad. M. Bojin, Ed. Sophia, București, 2001, mai ales *Partea a II-a: Descrierea, manifestările și felul în care se produc bolile spirituale. Patimile*. Larchet enumeră *filautia* (iubirea egoistă de sine), *gastrimarghia* (lăcomia), *desfrânarea*, *arghirofilia* (patima iubirii de avuție), *tristețea*, *akedia* (patimă complexă, având, printre trăsături, nemulțumirea nedefinită, amorțeala, îngreunarea sufletului ș.a.), *mânia*, *frica*, *chenodoxia* (slava deșartă, vanitatea), *mândria*.

presia și trufia]. Râde și plânge”^{LV}. Remediu *Acidum nitricum* se asociază cu teama de boală și de moarte, egoism, suspiciune, nefericire, nemulțumire, pesimism, depresie, iritabilitate, persoana este ranchiunoasă, răzbunătoare, încăpățânată, răuvoitoare, nu o mișcă scuzele altora, suferă de disperare cronică, sare din somn, înspăimântată, atunci când adoarme. Acestea sunt manifestări clare ale patimilor fricii și trufiei, precum și ale lucrării directe a demonilor.

Se remarcă faptul că spaimetele în somn apar și în tabloul altor remedii homeopate (*Arsenicum album*, *Belladonna*, *Borax*, *China officinalis* sau *Chincona* etc). Remediu *Alumina* dă impulsul de a răni sau omorî, precum și pulsioni sinucigașe. Pulsioni (sin)ucigașe sunt asociate și cu alte remedii (*Arsenicum album*, *Arsenicum iodatum*, *Aurum metallicum*, *Capsicum annum*, *Hepar sulphur* etc.). Remediu *Sepia* se asociază cu tristețe profundă, plâns, indiferență față de cei dragi, manifestări de ciudă și atitudini critice față de ceilalți (efecte ale trufiei), lipsa bucuriei de viață, amorțeala emoțiilor și a minții (manifestări ale akediei, binecunoscută în patologia duhovnicească), aversiune față de familie și prieteni, însoțită de teama de a fi singur(ă),

mânie și iritabilitate ușor de stârnit, teama de fantome, nebunie, sărăcie (adică, o serie întreagă de angoase de origine pătimașă și/sau demonică nemijlocită). Remediu este recomandat, printre altele, împotriva geloziei, o altă manifestare disfuncțională, spiritua-licește^{LVI}.

Anacardium orientale este asociat cu impulsul irezistibil de a înjura și blestema, halucinații vizuale și auditive. Remediu *Lycopodium* se asociază cu manifestări precum teama de singurătate și de a fi singur în casă, dar și, paradoxal, oroare de oameni și de orice interacțiune, epuizare sexuală, lașitate, teamă de responsabilitate, teamă de întuneric, de stafii; persoanele în cauză tind să aibă aventuri de o noapte. Există și alte remedii asociate cu patima desfrânării (împreună cu alte probleme duhovnicești): *Ambra grisea* (nimfomanie), *Apis mellifica* (manie sexuală, dar și furie, teamă, vexare, precum și opusul lor, apatia; spaime în somn) ș.a.

Remediu *Bromium* (dar și alte remedii) este asociat cu senzația că cineva se află în spatele persoanei și că, dacă aceasta se întoarce, îl va vedea pe acel „cineva” acolo.

Un alt simptom ciudat indus și „tratabil” de către remedii este insomnia cu oră fixă

(faptul că oamenii pot fi sâcâiți de demoni, mereu la aceeași oră, este cunoscut Bisericii). Spre exemplu, pacientul care nu poate dormi după ora trei dimineața se tratează cu *Nux vomica*, după unii și cu *Kali carbonicum*. Tabloul „simptomelor” cel puțin ciudate asociate remediilor culminează cu accesele de furie însoțite de plâns, lătrat și urlat (remediul *Cantharis vesicatoria*), amintind în mod izbitor de manifestările persoanelor chinuite de demoni.

Un alt fapt ciudat este afectarea stării de conștiință a pacienților tratați cu remedii. La aceștia se pot sesiza: (...) *alterarea percepției temporale, sărăcia limbajului, amnezia selectivă, lipsa conștiinței de sine, caracterul holist al ameliorării*⁵⁸ și dezvoltarea de boli acute, toate în răspuns la un tratament homeopat de succes.^{LVII} Ei nu-și amintesc precis când le-au dispărut simptomele, descriu cu greutate schimbările petrecute în organismul lor în timpul tratamentului, nu-și amintesc să fi a-

⁵⁸ Holismul, în general, insistă asupra sistemelor, văzute ca un întreg, și nu asupra componentelor distincte, individuale. Perspectiva holistă asupra sănătății ia în considerație, pe lângă biologia ființei umane, trăsăturile și nevoile sale psihice, spirituale și sociale.

vut unele dintre simptomele pe care le-au raportat anterior, chiar protestează când li se citesc fișele în care s-au consemnat aceste simptome și, în general, deși percep dispariția simptomelor, o pun pe seama unor modificări petrecute în mediul lor de viață. Acești pacienți se comportă de parcă nu au fost niciodată bolnavi, așa încât nici nu simt nevoia să mulțumească homeopatului pentru tratament. Alterarea capacității pacientului de observare a sinelui și realității imediate este atribuită restaurării „rapide, blânde și permanente”, de către remediu, a stării de sănătate (ceea ce constituie un ideal hahnemannian)⁵⁹.

*

*

*

S-a observat, din cele de mai sus, că homeopatia, una dintre metodele de tratament alternativ/complementar în vogă la ora actuală, nu este o știință, ci o credință păgână, al cărei aspect practic este vrăjitoresc (magie simpatică). Așadar, practicarea homeopatiei, ca și recursul la tratamentele homeopate, sunt incompatibile cu condiția de creștin ortodox.

⁵⁹ Idem, trad. cit. O. Iftime.

Iar aici mai trebuie subliniat și faptul că și dacă homeopatia ar fi acționat nu doar magic, ci și în baza unor cauzalități dovedite a ține de lumea materială (ceea ce nu este cazul, după cum s-a arătat în secțiunea *Homeopatia și știința*), aspectele de magie simpatică încă ar fi fost suficiente și determinante pentru respingerea ei de către ortodocși.

^I Astin, J. A. (1998), *Why Patients Use Alternative Medicine: Results of a National Study*, JAMA, 279, 1548-1553; vezi și Chao, M. T. și colab. (2006), *Women's Reasons for Complementary and Alternative Medicine Use, Racial/Ethnic Differences*, J. Altern. Complement. Med., 12(8), 719–720 ș. a.

^{II} Pavlovschi, D. (coord.), 2009, *Homeopatie, Note de curs, Modulul 1 - Manual adresat medicilor cursanți înscriși la Atestatul de Studii Complementare în domeniul Homeopatiei din Romania*, p. 103, disponibil la www.homeopatie-srh.ro/wpcontent/uploads/2010/10/Caiet-Modul-1.pdf (accesat la 6.09.2012).

^{III} Stanley, H. E. et al., 1998, *The Puzzling Statistical Physics of Liquid Water*, Physica A, 257, 213-232; Cabane, B., Vuilleumier, R., 2005, *The Physics of Liquid Water*, C. R. Geoscience, 337(1), 159-171; Cowan, M. L. și colab. (2005), *Ultrafast Memory Loss and Energy Redistribution in the Hydrogen Bond Network of Liquid H₂O*, Nature, 434(7030), 199–202.

^{IV} Pentru explicații detaliate privind paradoxul Einstein-Rosen-Podolsky și interpretarea Copenhaga, vezi, spre exemplu, *The Einstein-Podolsky-Rosen Argument in Quantum Theory*, disponibil la plato.stanford.edu/entries/qt-epr/ (accesat la 25.04.2012), *Copenhagen Interpretation of Quantum Mechanics*, disponibil la plato.stanford.edu/en-

tries/qm-copenhagen/ (accesat la 25.04.2012), *The Uncertainty Principle*, disponibil la plato.stanford.edu/entries/qt-uncertainty/ (accesat la 25.04.2012).

^v Leick, P. (2008) *Comment on: "Conspicuous by its absence: the Memory of Water, macro-entanglement, and the possibility of homeopathy" and "The nature of the active ingredient in ultramolecular dilutions"*, *Homeopathy*, 97(1), 50-51.

^{vi} Hyland, M. E. (2005), *Entanglement and Some Heretical Thoughts about Homeopathy*, *Homeopathy*, 94, 105–106.

^{vii} Frazer J. G., *The Golden Bough*, 1922, III. *Sympathetic Magic*, § 1. *The Principles of Magic*, p. 1, disponibil la www.bartleby.com/196/5.html, accesat la 5.07.2011.

^{viii} Argumente comune, vezi și Teixeira, J. (2007) *Can water possibly have a memory? A sceptical view*, *Homeopathy*, 96(3), 158–162 sau Sharp, J. (2010) *A complementary alternative? The non-sense of homeopathy*, *Biologist*, 57, 28-34.

^{ix} De ex., Fisher, P. și colab. (1989), *Effect of homoeopathic treatment on fibrositis (primary fibromyalgia)*, *Br. Med. J.*, 299, 365-366; Bell, I. R. și colab. (2004), *Improved clinical status in fibromyalgia patients treated with individualized homeopathic remedies versus placebo*, *Rheumatology*, 43, 577–582; Weiser, M. și colab. (1998), *Homeopathic vs Conventional Treatment of Vertigo. A Randomized Double-blind Controlled Clinical Study*, *Arch Otolaryngol Head Neck Surg.*, 124, 879-885; Klopp R. și colab. (2005), *Microcirculatory effects of a homeopathic preparation in patients with mild vertigo: an intravital microscopic study*, *Microvasc Res*, 69, 10–16; Taylor, M. A. și colab. (2000), *Randomised controlled trial of homoeopathy versus placebo in perennial allergic rhinitis with overview of four trial series*, *Br. Med. J.*, 321, 471–476; Jacobs, J. și colab. (2000), *Homeopathic Treatment of Acute Childhood Diarrhea: Results from a Clinical Trial in Nepal*, *J. Alt.*

Complement. Med., 6(2), 131-139; vezi și Jacobs J. și colab. (2003) *Homeopathy for childhood diarrhea: combined results and metaanalysis from three randomized, controlled clinical trials*, *Pediatr. Infect. Dis. J.*, 22 (3), 229–234 ș.a.

^X De ex., Chang, E. Y. și colab. (2006) *Outcomes of breast cancer in patients who use alternative therapies as primary treatment*, *Am. J. Surg.*, 192, 471–473; Almeida, J. D. și colab. (2009), *Homeopathic treatment for bone regeneration: experimental study*, *Homeopathy*, 98, 92–96; Ray-Coquard, I. L. și colab. (2009), *Can adjuvant homeopathy improve the control of postchemotherapy emesis in breast cancer patients? Results of a randomized placebo-controlled trial*, *J. Clin. Oncol.* 27 (suppl; abstr e20566), 317-318; Paris, A. și colab. (2008) *Effect of homeopathy on analgesic intake following knee ligament reconstruction: a phase III monocentre randomized placebo controlled study*, *Br. J. Clin. Pharmacol.*, 65(2), 180–187; Stevinson, C. și colab. (2003), *Homeopathic arnica for prevention of pain and bruising: randomized placebo-controlled trial in hand surgery*, *J. R. Soc. Med.*, 96, 60–65; Fisher. P., Scott. L. D. (2001). *A randomized controlled trial of homeopathy in rheumatoid arthritis*, *Rheumatology*, 40, 1052-1055; Brien. S. și colab. (2003). *Ultramolecular homeopathy has no observable clinical effects. A randomized, double-blind, placebo-controlled proving trial of Belladonna 30C*, *Br. J. Clin. Pharmacol.*, 56, 562–568 ș.a.

^{XI} De ex., Linde, K. și colab. (1997), *Are the effects of homeopathy all placebo effects? A metaanalysis of randomized, placebo controlled trials*, *Lancet*, 350, 834-843, contestată de Ernst, E., Barnes, J. (1998), *Meta-analysis of homoeopathy trials* [letter]. *Lancet*, 351, 366, susținută de Dean, M. (1998), *Out of Step with the Lancet Homeopathy Meta-Analysis: More Objections than Objectivity?*, *J. Alt. Complement. Med.*, 4, 389-398; Kirkby, R., Herscu, P.

(2010), *Homeopathic trial design in influenza treatment*, Homeopathy, 99, 69–75, care prezintă date în favoarea homeopatiei, dar nu prea convingătoare din punct de vedere statistic.

^{xii} Ernst, E., Pittler, M. H. (1998), *Efficacy of Homeopathic Arnica*, Arch Surg, 133, 1187-1190; Ernst, E. (1999), *Homeopathic Prophylaxis of Headaches and Migraine? A Systematic Review*, J. Pain Symptom Manage, 18, 353–357; Owen, J. M., Green, B. N. (2004), *Homeopathic treatment of headaches: A systematic review of the literature*, J. Chiropr. Med., 3, 45–52; Shang, A. și colab. (2005), *Are the clinical effects of homoeopathy placebo effects? Comparative study of placebo-controlled trials of homoeopathy and allopathy*, Lancet, 366, 726-732 - lucrare contestată în numeroase rânduri; Pilkington, K. și colab. (2005), *Homeopathy for depression: a systematic review of the research evidence*, Homeopathy, 94, 153–163; Milazzo, S. și colab. (2006), *Efficacy of homeopathic therapy in cancer treatment*, Eur. J. Cancer, 42, 282–289; Pilkington, K. și colab. (2006), *Homeopathy for anxiety and anxiety disorders: A systematic review of the research*, Homeopathy, 95, 151–162; Vickers, A. J., Smith, C. (2006), *Homoeopathic Oscillococcinum for preventing and treating influenza and influenza-like syndromes*. Cochrane Database of Systematic Reviews, Issue 3. Art. No.: CD001957. DOI: 10.1002/14651858.CD001957.pub3; Altunç, U. și colab. (2007), *Homeopathy for Childhood and Adolescence Ailments: Systematic Review of Randomized Clinical Trials*, Mayo Clin, Proc., 82(1), 69-75; De Silva, V. și colab. (2010), *Evidence for the efficacy of complementary and alternative medicines in the management of fibromyalgia: a systematic review*, Rheumatology, 49, 1063–1068.

^{xiii} Whitmarsh, T. (2004), *Clinical research in homeopathy: randomised, controlled or outcome studies?* Homeopathy, 93, 1–2.

^{XIV} Bell, I. R. (2005), *All Evidence Is Equal, but Some Evidence Is More Equal than Others: Can Logic Prevail over Emotion in the Homeopathy Debate?*, J. Alt. Complement. Med., 11, 763–769.

^{XV} Fisher, P. și colab. (2006), *Evaluation of specific and non-specific effects in homeopathy: Feasibility study for a randomised trial*, Homeopathy, 95, 215–222.

^{XVI} GÜthlin, C. și colab. (2004), *Measuring the effects of acupuncture and homeopathy in general practice: An uncontrolled prospective documentation approach*, BMC Public Health, 4, 13 p.; Steinsbekk, A., Lüdtke, R. (2005), *Patients' assessments of the effectiveness of homeopathic care in Norway: A prospective observational multicentre outcome study*, Homeopathy, 94, 10–16; Pomposelli, R. și colab. (2006), *Opinions and self-reported health status of Italians seeking homeopathic treatment*, Homeopathy, 95, 81–87; Robinson, T. (2006), *Responses to homeopathic treatment in National Health Service general practice*, Homeopathy, 95, 9–14; Längler, A. și colab. (2008), *Complementary and alternative treatment methods in children with cancer. A population based retrospective survey on the prevalence of use in Germany*, Eur. J. Cancer, 44(15), 2233–2240; Milgrom, L. R. (2008), *Homeopathy and the New Fundamentalism: A Critique of the Critics*, J. Altern. Complement. Med., 14, 589–594

aminteste declarația *Homeopathy worked for me* („Homeopatia a funcționat în cazul meu”), semnată de 28.112 persoane din lumea întreagă, și care a fost depusă la reședința prim-ministrului britanic, pentru a susține recunoașterea homeopatiei de către stat (www.homeopathyworkedforme.org/#/lobby/4538467068, accesat la 14.02. 2012).

Ruegg, P. L. (2009), *Management of mastitis on organic and conventional dairy farms*, J. Anim. Sci., 87 (Suppl. 1), 43–55 arată că fermierii europeni recurg la homeopatia veterinară (în ciuda scepticismului unora dintre veteri-

nari) în baza unei experiențe personale pozitive cu remediile de uz uman.

^{xvii} Vezi, spre exemplu, Majewsky, V. și colab. (2009), *Use of homeopathic preparations in experimental studies with healthy plants*, Homeopathy, 98, 228–243; Betti, L. și colab. (2009), *Use of homeopathic preparations in phytopathological models and in field trials: a critical review*, Homeopathy, 98, 244–266 (articole de sinteză).

^{xviii} *Hermetis Trismegisti Tractatus Aureus, The Golden Work of Hermes Trismegistus*, trad. W. Salmon, Harris și Hawkings, 1692, p. 51, disponibil la www.scribd.com/doc/38143187/HermesAlchemi.

^{xix} Stein Franke, R. L., Stein, P. L., 2005. 6. *Magic and Divination*, in *Anthropology of religion, magic and witchcraft*. Allyn & Bacon ed., Boston, MA, p. 136.

^{xx} Frazer, *The Golden Bough*, 1922, III. *Sympathetic Magic*, § 1. *The Principles of Magic*, p. 1, www.bartleby.com/196/6.html.

^{xxi} Vezi Stein Franke, R. L., Stein, P. L. (2005) 6. *Magic and Divination*, în *Anthropology of religion, magic and witchcraft*, Allyn & Bacon ed., Boston, MA.

^{xxii} Lázár, I. (2006) *Táltos healers, Neoshamans and multiple medical realities in modern Hungary*, în Johannessen, H., Lázár, I. (ed.), *Multiple medical realities: patients and healers in biomedical, alternative and traditional medicine*. EASA series, vol. 4, Bergmann Books, pp. 35-53, trad.cit. A. Iftime.

^{xxiii} *My Path in Shamanism*. Interviu cu Michael Harner. © Michael Harner, 1998, 2005. Publicat în *Higher Wisdom* de R. Walsh și Ch. S. Grob. Albany: State University of New York Press, ©2005. Online la www.shamanism.org/articles/article16.html.

^{xxiv} Vezi Loring, M., Danforth, L. M., *Firewalking and Religious Healing. The Anastenaria of Greece and the American Firewalking Movement*, Princeton Univ. Press, 1989.

^{xxv} *Житие преподобного Серафима Вырицкого*, По благословению Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия II, Одобрено Издательским Советом Московского Патриархата, (*Viața Sfântului Serafim de Virița*, apărută cu binecuvântarea PF Patriarh Alexei II, aprobată de Consiliul Editorial al Patriarhiei Moscovei, online la www.truechristianity.info/saints/st_seraphim_vyritsky.php#m3).

^{xxvi} Рыбакова, С.Н., *Гомеопатия в России*. «Русский дом», № 2, 2003, (Râbakova, S. N., *Homeopatia în Rusia*, *Russkii Dom*, no. 2, 2003) online la: www.russdom.ru/old-sayte/2003/200302i/20030236.html. Trebuie amintit că *Russkii Dom* apare, de asemenea, cu binecuvântarea patriarhală.

^{xxvii} *Жизнеописание епископа Игнатия Брянчанинов*, ГЛАВА XIV - *Полное собрание творений Святителя Игнатия Брянчанинова*, Том I, «Паломник», 2006 (*Viața Sfântului Ignatie Briancianinov*, *Opere complete*, vol. I, Editura Palomnik, 2006), www.e-reading.co.uk/book-reader.php/142919/Svyatitel%27_Ignatii_Bryanchaninov_1_Tom_1._Asketiceskie_opyty._Chast%27_I.html.

^{xxviii} Vezi scrisorile Sfântul Ignatie către Ignatie Vasiliev: Scrisoarea 11 din 7-8 Sep. 1847, Scrisoarea 21 din 23 Oct. 1847, Scrisoarea 25 din 27 Nov. 1847, Scrisoarea 31 din 7 Ian. 1848, Scrisoarea 39 din 9 Mar. 1847, Scrisoarea 42 din 24 Mar. 1848, Scrisoarea 43 de Paști 1848, online la www.pravlib.ru/ignatij6/ignaty6.htm (accesat la 22 ianuarie 2014).

^{xxix} Online la www.biblioteka3.ru/biblioteka/feof_zatv/, vezi Письма (часть 1-часть 8) - *Scrisori (partea 1-8)*.

^{xxx} Trad. cit. A. & O. Iftime. Toate traduceriile citatelor din surse în limba rusă, precum și prezentarea rezumativă a sistemului lui L. M. Ciceagov (viitorul Sfânt Serafim Ciceagov) au fost verificate pentru acuratețea traducerii, respectiv a redării ideilor, în rezumat, de către un vorbitor

nativ de rusă, filologul Iurii Apreutesei, căruia îi mulțumim, pe această cale, pentru promptitudinea și generozitatea de care a dat dovadă. Vezi originalul *Святитель Феофан Затворник, Творения, Письма (часть 4), 580. Пример кротости святителя. Какова гомеопатия! Остатки серчания. О своем здоровье* - Sfântul Teofan Zăvorâțul, *Opere, Scrisori, Partea 4, scrisoarea 580*, online la: www.biblioteka3.ru/biblioteka/feof_zatv/pisma4/txt02.html#a580.

^{XXXI} Trad. cit. A. & O. Iftime. Versiunea originală disponibilă la *Святитель Феофан Затворник, Творения, Письма (часть 4), 745. Опасно разболевшейся наставление о молитве, пище и поклонах. Магнетизм, гомеопатия и спиритизм. Тело душевное и тело духовное* - Sfântul Teofan Zăvorâțul, *Opere, Scrisori, Partea 4, scrisoarea 745*, online la: www.biblioteka3.ru/biblioteka/feof_zatv/pisma4/txt10.html#a745).

^{XXXII} *The 4th Meeting of the Kiev Society of Followers of Homeopathy*, Kiev, 1893, nota 77, pp. 10-12, *apud* Kotok. A., *ibidem*.

^{XXXIII} Trad. cit. A. & O. Iftime. Versiunea originală este disponibilă la adresa: www.homeorealhelp.ru/prav7.html.

^{XXXIV} *Vestnik gomeopaticheskoi meditsiny*, 1911, 5-6, pp. 135-138, *apud* Kotok, A., *op. cit.*, 4.3.5 (ii) *Discussion in general periodicals*.

^{XXXV} *На основании того, что я лечу, иногда безцветными и безвкусными лекарствами, а также открыто выражаю свою симпатию къ гомеопатіи, основанной на точномъ и вполнѣ научномъ законѣ, - люди науки, а затѣмъ и общества рѣшили, что я – гомеопатъ. Но это не справедливо.* (Л. М. Чичагов, *Медицинские беседы: [В 2 т.]*, Беседа XXIV, Репр. изд. М. Аванти, 1999, 1 – Ciceagov, L. M., *Conversații pe teme medicale*, Vol. 2, *Conversația XXIV*, retip. ed. Avanti, Moscova, 1999, p. 1. Ediția retipărită a *Conversațiilor* este un

facsimil al ediției originale, de secol XIX). Trad. cit. A. & O. Iftime.

^{XXXVI} L. M. Ciceagov, *ibidem*. Trad. cit. A. & O. Iftime.

^{XXXVII} L. M. Ciceagov, op. cit., p. 13.

^{XXXVIII} Vezi L. M. Ciceagov, op. cit., Беседа XXV, pp. 28-31; vezi și Беседа XXVIII, p. 72.

^{XXXIX} Vezi L. M. Ciceagov, op. cit., Vol. 1, Беседа XXII, pp. 639-640, Vol. 2, Беседа XXV, p. 33.

^{XL} Vezi L. M. Ciceagov, op. cit., Беседа XXVIII, p. 72. Vezi și Беседа XXV, p. 28; Vol. 1, Беседа XXII, pp. 639-641, Беседа XXII, pp. 661-662, Беседа XXIII, pp. 671-672.

^{XLI} Vezi L. M. Ciceagov, op. cit., Беседа XXV, p. 22. Vezi și Vol. 1, Беседа XXII, p. 636.

^{XLII} „Закон подобія неразлучно связанъ съ примененіемъ минимальныхъ дозъ и свойствами самого средства”, L. M. Ciceagov, op. cit., Беседа XXVI, p. 44. Trad. cit. în limba română, de mai sus, A. & O. Iftime.

^{XLIII} Законъ - въ зависимости отъ свойствъ самага средства; одно средство подтверждаетъ аллопатическій приципъ, другое – гомеопатическій, но существованіе обоихъ несомнѣнно... (L. M. Ciceagov, op. cit., Беседа XXVI, p. 49, trad. cit. în lb. română, mai sus, A. & O. Iftime).

^{XLIV} Отличительная черта моихъ лекарствъ заключается именно в дѣленіи ихъ на нѣсколько силъ или номеръ при установленной для каждаго средства общей дозировкѣ. Выработывая крѣпость тинктуры на опытѣ, а также форму приготовления изъ тинктуры основной силы лѣкарства, служащей какъ бы извѣстною степенію дозировки этого средства дабы оно дѣйствовало согласно моимъ требованіямъ] я подраздѣляю эту основную силу еще на номера или на части. (L. M. Ciceagov, op. cit., Беседа XXV, p. 34). Trad. cit. în lb. română, mai sus, A. & O. Iftime. Vezi și Vol. 1, Беседа XXII, pp. 641-642.

^{XLV} Vezi L. M. Ciceagov, op. cit., Беседа XXVI, p. 40.

^{XLVI} Vezi Ciceagov L. M., op. cit, Vol. 1, Беседа XXIII, pp. 663-666, pp. 671-672.

^{XLVII} Винницкий союз православных медиков, *Анализ книги по самолечению Ксении Кравченко под прикрытием медицинских книг священномученика Серафима Чичагова* (Asociația Medicilor Creștini Ortodocși din Vinița, *Analiza cărților Xeniei Kravcenko despre automedicație după principiile cărților despre medicină ale Sfințitului Mucenic Serafim Ciceagov* [aprox.], online la: www.pravmed.com/analiz_knigi_kravcenko/: Cartea servește, cel mult, ca document privind ideile ce circulau în epocă și evoluția unor situații precum începutul disputei între alopatie și homeopatie (de asemenea, concluzie trasă în mod identic de către Asociație și de către noi).

^{XLVIII} Documentat, în principal după: Bojanus, K., *Гомеопатия в России*, Типография В. В. Давыдова, Москва, 1882 (Bojanus, K., *Homeopatia în Rusia*, disponibilă și la: www.homeoint.ru/homeopathy/history/bojanus_history1.htm), Kotok A. (2001) *The history of homeopathy in the Russian Empire until World War I, as compared with other European countries and the USA: similarities and discrepancies* (versiunea online a tezei de doctorat a lui A. Kotok, disponibilă la www.homeoint.org/books4/kotok/index.htm), Ostrovsky A. (2008) *History of Homeopathy in Russia*, în *The History of Homeopathy*, Homeopathic Medicine Diploma Course, Davinci College of Holistic Medicine, Larnaca, Cyprus (www.collegenaturalmedicine.com/COURSES%20PDF/History%20of%20Homeopathy%20-%20Lesson%201.pdf), Jütte R. (2006) *The Hidden Roots: A History of Homeopathy in Northern, Central and Eastern Europe*, trad. de Saar M., Institute for the History of Medicine of the Robert Bosch Foundation, Stuttgart, Germany (pentru țările baltice, ca parte din fostul Imperiu Rus).

^{XLIX} Vezi exemplele lui Bojanus, și de asemenea exemplele și comentariul lui Kotok în Kotok, op. cit., 1.7 *Conversions: A Russian Example*.

^L Kotok A., op. cit., 3.5 *Physicians within zemstvo medicine*.

^{LI} Kotok A., op. cit. 3.7 *Zemstvo-directed homeopathic propaganda*.

^{LII} Kotok A., op. cit., 3.8 *The Novgorod-Seversk zemstvo experience*.

^{LIII} *Vrach*, 1895, 24, p. 693, apud Kotok, A., op. cit., 4.3.5 (i) *Discussions on teaching homeopathy in seminaries*.

^{LIV} Илин, А., *Православна ли гомеопатия?* (Ilin A., *Este homeopatia ortodoxă?*), online la www.homeorealhelp.ru/prav1.html. Autorul, pr. Antonii Ilin, este preot ortodox și homeopat.

^{LV} *Materia medica* a lui Boericke, *Natrium muriaticum*, disponibil la www.homeoint.org/books/boericmm/n/natm.htm, accesat la 30.06.2011, trad. cit. O. Iftime. Comentariile dintre parantezele drepte ne aparțin. Pentru descrierea completă a remediilor pomenite aici, precum și a multor altor remedii, vezi *Materia medica* a lui Boericke, disponibilă la homeoint.org/books/boericmm/index.htm (accesat la 13.03.2013), *Materia Medica* a lui Kent, disponibilă la www.vithoukas.com/en/books-study/online-materia-medica/2363.html (accesat la 21.03.2013), *Materia medica* a lui Allen, disponibilă la www.vithoukas.com/en/books-study/online-materia-medica/2364.html (accesat la 13.03.2013).

^{LVI} Vezi Vithoukas, G., *Classical Homeopathy for Anxiety and Jealousy*, cu citate disponibile on-line (www.vithoukas.com/en/books-study/2056-classical-homeopathy-for-anxiety-and-jealousy.html, accesat la 15.09.2012).

^{LVII} Oberbaum, M. și colab. (2005), *The colour of the homeopathic improvement: The multidimensional nature of the response to homeopathic therapy*, *Homeopathy*, 94, 196–199 (trad. cit. O. Iftime).

BIBLIOGRAFIE

Cărți, articole

Almeida, J. D. et al., (2009), *Homeopathic treatment for bone regeneration: experimental study*, *Homeopathy*, 98, 92–96.

Altunç, U. et al., (2007), *Homeopathy for Childhood and Adolescence Ailments: Systematic Review of Randomized Clinical Trials*, *Mayo Clin Proc.*, 82(1), 69-75.

Astin, J. A., (1998), *Why Patients Use Alternative Medicine: Results of a National Study*, *JAMA*, 279, 1548-1553.

Bell, I. R. et al., (2004). *Improved clinical status in fibromyalgia patients treated with individualized homeopathic remedies versus placebo*, *Rheumatology*, 43, 577–582.

Bell, I. R., (2005), *All Evidence Is Equal, but Some Evidence Is More Equal than Others: Can Logic Prevail over Emotion in the Homeopathy Debate?*, *J. Alt. Complement. Med.*, 11, 763–769.

Betti, L. et al., (2009), *Use of homeopathic preparations in phytopathological models and in field trials: a critical review*, *Homeopathy*, 98, 244–266.

Bradford, Th. L., *Viața și scrisorile doctorului Samuel Hahnemann, Capitolul XXXV. Existența parazitului scabiei cunoscută de Hahnemann - Scrisoare către Stapf de ziua de naștere a lui Hahnemann*, trad. Lică, D., Ed. Graphite, 2010.

Brien, S. et al., (2003), *Ultramolecular homeopathy has no observable clinical effects. A randomized, double-blind, placebo-controlled proving trial of Belladonna 30C*, *Br. J. Clin. Pharmacol.*, 56, 562–568.

Cabane, B., Vuilleumier, R., (2005), *The physics of liquid water*, C. R. Geoscience, 337(1), 159-171.

Candrea, I.-A., *Folclorul medical român comparat*, partea a II-a, Medicina magică, Cap. I., Simbolismul în terapia populară, *Similia similibus curantur*, par. 171, Casa Școalelor, București, 1944, ediția a doua, Polirom, București, 1999.

Chang, E. Y. et al., (2006), *Outcomes of breast cancer in patients who use alternative therapies as primary treatment*, Am. J. Surg., 192, 471–473.

Chao, M. T. et al., (2006), *Women's Reasons for Complementary and Alternative Medicine Use: Racial/Ethnic Differences*, J. Altern. Complement. Med., 12(8), 719–720.

Ciceagov, L. M., *Медицинские беседы*, Репр. изд. М. Аванти, 1999.

Cowan, M. L. et al., (2005), *Ultrafast memory loss and energy redistribution in the hydrogen bond network of liquid H₂O*, Nature, 434 (7030), 199–202.

Dean, M., (1998), *Out of Step with the Lancet Homeopathy Meta-Analysis: More Objections than Objectivity?*, J. Alt. Complement. Med., 4, 389-398.

De Silva, V. et al., (2010), *Evidence for the efficacy of complementary and alternative medicines in the management of fibromyalgia: a systematic review*, Rheumatology, 49, 1063–1068.

Ernst, E., Pittler, M. H., (1998), *Efficacy of Homeopathic Arnica*, Arch. Surg., 133, 1187-1190.

Ernst, E., Barnes, J., (1998), *Meta-analysis of homoeopathy trials [letter]*. Lancet, 351, 366.

Ernst, E., (1999), *Homeopathic Prophylaxis of Headaches and Migraine? A Systematic Review*, J. Pain Symptom. Manage., 18, 353–357.

Fisher. P. et al., (1989), *Effect of homoeopathic treatment on fibrositis (primary fibromyalgia)*, Br. Med. J., 299, 365-366.

- Fisher, P., Scott, L. D.**, (2001), *A randomized controlled trial of homeopathy in rheumatoid arthritis*, *Rheumatology*, 40, 1052-1055.
- Fisher, P. et al.**, (2006), *Evaluation of specific and non-specific effects in homeopathy: Feasibility study for a randomised trial*, *Homeopathy*, 95, 215–222.
- Goodman, F. F.**, (1990), *Where the Spirits Ride the Wind*, Indiana University Press, IN, USA.
- Güthlin, C. et al.**, (2004), *Measuring the effects of acupuncture and homoeopathy in general practice: An uncontrolled prospective documentation approach*, *BMC Public Health*, 4, 13 p.
- Hahnemann, S.**, *Organonul Medicinei*, ed. a șasea, trad. Radu M., Ed. Excalibur, București, 2008
- Heave, R.**, *Medicine for the Soul: The Complete Book of Shamanic Healing*, John Hunt Publishing, UK, 2012.
- Hyland, M. E.**, (2005), *Entanglement and some heretical thoughts about homeopathy*, *Homeopathy*, 94, 105–106.
- Jacobs, J. et al.**, (2000), *Homeopathic Treatment of Acute Childhood Diarrhea: Results from a Clinical Trial in Nepal*, *J. Alt. Complement. Med.*, 6(2), 131-139.
- Jacobs, J. et al.**, (2003), *Homeopathy for childhood diarrhea: combined results and metaanalysis from three randomized, controlled clinical trials*, *Pediatr. Infect. Dis. J.*, 22 (3), 229–234.
- Kirkby, R., Herscu, P.**, (2010), *Homeopathic trial design in influenza treatment*, *Homeopathy*, 99, 69–75.
- Klopp, R. et al.**, (2005), *Microcirculatory effects of a homeopathic preparation in patients with mild vertigo: an intravital microscopic study*, *Microvasc. Res.*, 69, 10–16.
- Larchet, J. C.**, *Terapeutica bolilor spirituale*, trad. M. Bojin, Ed. Sophia, București, 2001.
- Larchet, J. C.**, *Terapeutica bolilor mintale*, trad. M. Bojin, Ed. Sophia, București, 2008.
- Längler, A. et al.**, (2008), *Complementary and alternative treatment methods in children with cancer. A population*

based retrospective survey on the prevalence of use in Germany, Eur. J. Cancer, 44(15), 2233-2240.

Lázár, I., (2006), *Táltos healers, Neoshamans and multiple medical realities in modern Hungary*, in Johannessen, H., Lázár, I. (ed.), *Multiple medical realities: patients and healers in biomedical, alternative and traditional medicine*, EASA series, vol. 4, Bergmann Books, pp. 35-53.

Jütte, R., *The Hidden Roots: A History of Homeopathy in Northern, Central and Eastern Europe* (trad. Saar M.), Institute for the History of Medicine of the Robert Bosch Foundation, Stuttgart, Germany, 2006.

Leick, P. (2008), *Comment on: "Conspicuous by its absence: the Memory of Water, macro-entanglement, and the possibility of homeopathy" and "The nature of the active ingredient in ultramolecular dilutions"*, Homeopathy, 97(1), 50-51.

Linde, K. et al., (1997), *Are the effects of homoeopathy all placebo effects? A meta-analysis of randomized, placebo controlled trials*, Lancet, 350, 834-843.

Loring, M., Danforth, L. M., *Firewalking and Religious Healing. The Anastenaria of Greece and the American Firewalking Movement*, Princeton Univ. Press, 1989.

Majewsky, V. et al., (2009), *Use of homeopathic preparations in experimental studies with healthy plants*, Homeopathy, 98, 228-243.

Milazzo, S. et al., (2006), *Efficacy of homeopathic therapy in cancer treatment*, Eur. J. Cancer, 42, 282-289.

Milgrom, L. R., (2008), *Homeopathy and the New Fundamentalism: A Critique of the Critics*, J. Altern. Complement. Med., 14, 589-594.

Oberbaum, M. et al., (2005), *The colour of the homeopathic improvement: The multidimensional nature of the response to homeopathic therapy*, Homeopathy, 94, 196-199.

Owen, J. M., Green, B. N., (2004), *Homeopathic treatment of headaches: A systematic review of the literature*, J. Chiropr. Med., 3, 45-52.

- Paris, A. et al.**, (2008), *Effect of homeopathy on analgesic intake following knee ligament reconstruction: a phase III monocentre randomized placebo controlled study*, Br. J. Clin. Pharmacol., 65(2), 180–187.
- Pilkington, K. et al.**, (2005), *Homeopathy for depression: a systematic review of the research evidence*, Homeopathy, 94, 153–163.
- Pilkington, K. et al.**, (2006), *Homeopathy for anxiety and anxiety disorders: A systematic review of the research*, Homeopathy, 95, 151–162.
- Pomposelli, R. et al.**, (2006), *Opinions and selfreported health status of Italians seeking homeopathic treatment*, Homeopathy, 95, 81–87.
- Ray-Coquard, I. L. et al.**, (2009), *Can adjuvant homeopathy improve the control of post-chemotherapy emesis in breast cancer patients? Results of a randomized placebo-controlled trial*, J. Clin. Oncol. 27 (suppl.; abstr. e20566), 317-318.
- Robinson, T.**, (2006), *Responses to homeopathic treatment in National Health Service general practice*, Homeopathy, 95, 9–14.
- Ruegg P. L.** (2009) *Management of mastitis on organic and conventional dairy farms*, J. Anim. Sci., 87(Suppl. 1), 43–55
- Schmukler, A. V.**, *An A to Z Home Handbook*, Llewellyn Publications, Woodbury, USA, 2006.
- Seideneck, B.**, (2005), *The Proving of Aquilegia vulgaris, the Common Columbine*, The American Homeopath, 11, 69-76.
- Sfântul Maxim Mărturisorul**, *Ambigua*, trad. D. Stăniloae, Ed. IBMBOR, 2006.
- Shang, A. et al.**, (2005), *Are the clinical effects of homeopathy placebo effects? Comparative study of placebo-controlled trials of homoeopathy and allopathy*, Lancet, 366, 726-732.
- Sharp, J.**, (2010), *A complementary alternative? The non-sense of homeopathy*, Biologist, 57, 28-34.

- Smith, C.**, (2006), *Homoeopathic Oscillocochinum for preventing and treating influenza and influenza-like syndromes*. Cochrane Database of Systematic Reviews, Issue 3. Art. No.: CD001957.DOI:10.1002/14651858.CD001957.pub3.
- Stanley, H. E. et al.**, 1998, *The puzzling statistical physics of liquid water*, *Physica A*, 257, 213-232.
- Stein Franke, R. L., Stein, P. L.**, *Anthropology of religion, magic and witchcraft*. Allyn & Bacon ed., Boston, MA, 2005.
- Steinsbekk, A., Lüdtke, R.**, (2005), *Patients' assessments of the effectiveness of homeopathic care in Norway: A prospective observational multicentre outcome study*, *Homeopathy*, 94, 10-16.
- Stevinson, C. et al.**, (2003), *Homeopathic arnica for prevention of pain and bruising: randomized placebo-controlled trial in hand surgery*, *J. R. Soc. Med.*, 96, 60-65.
- Taylor, M. A. et al.**, (2000), *Randomised controlled trial of homoeopathy versus placebo in perennial allergic rhinitis with overview of four trial series*, *Br. Med. J.*, 321, 471-476.
- Teixeira, J.**, (2007), *Can water possibly have a memory? A sceptical view*, *Homeopathy*, 96(3), 158-162.
- Vickers, A. J., Smith, C.**, (2006), *Homoeopathic Oscillocochinum for preventing and treating influenza and influenza-like syndromes*. Cochrane Database of Systematic Reviews, Issue 3. Art. No.: CD001957.DOI:10.1002/14651858.CD001957.pub3.
- Weiser, M. et al.**, (1998), *Homeopathic vs Conventional Treatment of Vertigo. A Randomized Double-blind Controlled Clinical Study*, *Arch Otolaryngol Head Neck Surg.*, 124, 879-885.
- Whitmarsh, T.**, (2004), *Clinical research in homeopathy: randomised, controlled or outcome studies?* *Homeopathy*, 93, 1-2.
- Whitmont, E.**, (1996), *Alchemy, homeopathy and the treatment of borderline cases*, *J. Anal. Psychol.*, 41, 369-386.

* * * *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. IBMBOR, 1999.

*** *Diavolul și magia*, Culegere de texte patristice și traducerea lor în neogreacă de Ier. Benedict Aghioritul, Sinodia Spiridon Ieromonahul Nea Schiti, Sfântul Munte Athos, trad. Z. A. Luca, Ed. Panaghia, 2002.

*** *Patericul Viriței*, Ed. Cartea Ortodoxă-Egumenița, 2003.

Resurse internet

Allen, H. C. *Materia Medica*. www.vithoukas.com/en/books-study/online-materia-medica/2364.html.

Asociația medicilor creștin ortodocși din Vinița, *Анализ книги по самолечению Ксении Кравченко под прикрытием медицинских книг священномученика Серафима Чичагова*,

www.pravmed.com/analiz_knigi_kravcenko/

The Bach Centre, *How remedies are made*, www.bach-centre.com/centre/tincture.htm).

Barnard, J., *Patterns of Life Force*, Bach Educational Programme, 1987,

www.edwardbach.org/Library/LifeForces/_LifeForce.pdf

Boericke, W., *Homeopathic Materia Medica*, homeoint.org/books/boericmm/index.htm.

Bojanus, *Homeopathy in Russia*,

www.homeoint.ru/homeopathy/history/bojanus_history_1.htm),

Bowtech,

www.bowtech.com/WebsiteProj/Pages/About/AboutBowtech.aspx.

European College of Bowen Studies, *Tom Bowen & History*, www.thebowentechnique.com/tom-bowen-a-history.html

Frazer, J. G., *The Golden Bough*, 1922, www.bartleby.com/196/6.html.

Gore, B., 2004, *The Ecstatic Path To Healing In Psychotherapy*, Music Therapy Today (online) Vol. V, Issue 2, musictherapyworld.net.

Harner, M., *My Path in Shamanism*, în R. Walsh and Ch. S. Grob (eds.) *Higher Wisdom*, Albany: State University of New York Press, ©2005,
www.shamanism.org/articles/article16.html.

Ilin, A., *Православна ли гомеопатия?*,
www.homeorealhelp.ru/prav1.html.

Pavlovski, D., (coord.), 2009, *Homeopatie, Note de curs, Modulul 1 - Manual adresat medicilor cursanți înscriși la Atestatul de Studii Complementare în domeniul Homeopatiei din Romania*, www.homeopatie-srh.ro/wp-content/uploads/2010/10/Caiet-Modul-1.pdf

Kovalenko, L., *Гомеопатия и православие*,
www.homeorealhelp.ru/prav7.html

Kent, J. T., *Materia Medica*,
www.vithoukas.com/en/books-study/online-materia-medica/2363.html

Kotok, A., *The history of homeopathy in the Russian Empire until World War I, as compared with other European countries and the USA: similarities and - discrepancies*, versiunea lucrării de doctorat a lui A. Kotok, 2001,

www.homeoint.org/books4/kotok/index.htm

Monroe, A., *Bowenwork Alone on the Day "Why?"*, reprinted from *Bowen Hands*, 2012,
www.bowtech.com/WebsiteProj/documents/1661-Bowenwork_Alone_On_the_Day_Alexia_Monroe.pdf

Ostrovsky, A., (2008) *History of Homeopathy in Russia*, în *The History of Homeopathy*, Homeopathic Medicine Diploma Course, Davinci College of Holistic Medicine, Larnaca, Cyprus,
www.collegenaturalmedicine.com/COURSES%20PDF/History%20of%20Homeopathy%20-%20Lesson%201.pdf

Râbakova, S. N., (2003) *Гомеопатия в России*, Русский Дом, 2,
www.russsdom.ru/oldsayte/2003/200302i/20030236.html

Sfântul Ignatie Briancianinov, *Собрание сочинений, том 6 Письма к разным лицам*,
www.pravlib.ru/ignatij6/ignaty6.htm.

Sfântul Ignatie Briancianinov, *Полное собрание творений Святителѣя Игнатіѣя Брянцианіноѣва*, Паломник, 2006, www.e-reading.co.uk/-bookreader.php/142919/Svyatitel%27_Ignatii_Bryanchaninov_1_Tom_1._Asketicheskie_opyty._Chast%27_I.html

Sfântul Teofan Zăvorâtul, *Письма*,
www.biblioteca3.ru/biblioteca/feof_zatv/

Vithoulkas, G., *Classical Homeopathy for Anxiety and Jealousy*,
www.vithoulkas.com/en/books-study/2056-classical-homeopathy-for-anxiety-and-jealousy.html

*** *Copenhagen Interpretation of Quantum Mechanics*,
plato.stanford.edu/entries/qm-copenhagen/

*** *Hermetis Trismegisti Tractatus Aureus, The Golden Work of Hermes Trismegistus*, W. Salmon, Harris and Hawkings, transl., 1692,
www.scribd.com/doc/38143187/Hermes-Alchemi.

*** *The Homeopathy worked for me declaration*,
www.homeopathyworkedforme.org/#/lobby/4538467068.

*** *The Einstein-Podolsky-Rosen Argument in Quantum Theory*, plato.stanford.edu/entries/qt-epr/

*** *The Uncertainty Principle*, plato.stanford.edu/entries/qt-uncertainty/

*** *Дарования отца Серафима Вырицкого*,
serafim.com.ru/site/nstr_1_1.html

*** *Житие преподобного Серафима Вырицкого*, По благословению Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Алексия II, Одобрено Издательским Советом Московского Патриархата, www.truechristianity.info/saints/st_seraphim_vyritsky.php#m3

Cuprins

Prefață la ediția grecească	5
Introducere.....	9
I. Conceptele de bază ale homeopatiei (după Hahnemann)	13
II. Homeopatia și știința	21
Teoria (localistă a) memoriei apei.....	23
Teoria (non-localistă a) inseparabilității cuantice	29
Despre imposibilitatea existenței unei energii fizice a remediilor	31
Alte observații (logice) privind prepararea remediilor	33
III. Homeopatia, cercetarea și practica medicală	35
IV. Homeopatia și spiritualitatea.....	42
Homeopatia și păgânismul	42
Boala în concepția homeopată, respectiv în cea ortodoxă	46
Homeopatia și teologia rațiunilor	51
Homeopatia ca magie simpatică	54
Homeopatia și sfinții. „Cazul” Rusiei.	71
Remediile și influența duhurilor rele.....	100
BIBLIOGRAFIE	117
Cărți, articole	117
Resurse internet	123

De aceiași autori:

Volumul poate fi citit, gratuit,
pe <http://oanaiftime.wordpress.com/>